

## PAPER DETAILS

TITLE: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü 2007 Tez Özetleri

AUTHORS: Mehmet Harmanci

PAGES: 0-46

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/184326>

**KİTAPLAR, TEZLER  
VE  
BİLİMSEL ETKİNLİKLER**



# Selçuk Üniversitesi

## Sosyal Bilimler Enstitüsü

### 2007 TEZ ÖZETLERİ

#### I. TEMEL İSLÂM BİLİMLERİ

##### A. DOKTORA

MUHADDİS SUFİLERİN HADİS USULÜ VE HADİSLERİ ANLAMA YÖNTEMLERİ (H. IV. -V. /M. X. -XI. ASIR)

Fikret KARAPINAR

Danışman: Prof. Dr. Bilal SAKLAN

363 Sayfa

Tezde, H. IV. -V. /M. X. -XI. asırlarda yaşamış Hakîm et-Tirmizî (295, 310/907, 922 civ.), Ebû Saîd İbnü'l-A'râbî (341/952), İbn Haffî eş-Şîrâzî (371/982), Ebû Nasr es-Serrâc et-Tûsî (378/988), Ebû Bekir el-Gülâbâdî (Kelâbâzî) (380/990), Ebû'l-Kâsım es-Sicillî (Sikillî/Sicilyalı) (380/990), Ebû Tâlib el-Mekkî (386/996), Ebû Sa'd el-Hargûşî (406/1015), Ebû Abdîrrahman es-Sülemî (412/1021), Ebû Sa'd el-Mâlînî (412/1021), Ebû Nuaym el-İsbehânî (430/1038) ve Ebû İsmail el-Herevî'nin (481/1089) bazı eserleri ile yazarı tespit edilememiş ancak dördüncü yüzyılda yazıldığı tahmin edilen bir çalışma, Hadis Usulü ve İlimleri ile hadisleri anlama yöntemleri açısından incelenmiştir.

Tezde seçilen müellifler, Maverâünnehir'den Irak ve Haremeyn'e diğer bir ifadeyle, Nişabur'dan İsfahan, Horasan, Buhârâ, Tirmiz, Herat, Bağdat ve Mekke'ye geniş bir yelpazeyi, kısacası coğrafik olarak farklı bölgeleri temsil edebilecek niteliktedir. Bu geniş bölge, hadisten tefsir, fıkıh ve kelâma, bütün İslâm ilimlerinin tedris edildiği önemli birer ilim merkezleri olmakla birlikte tasavvufun da merkezi durumundadır. Sınırları çizilen bu uçsuz bucaksız çevre, aynı zamanda İslâm kültürünün de ortaya çıktığı alanlardır.

Giriş, iki bölüm ve sonuçtan oluşan çalışmanın giriş kısmında, H. IV. -V. asırlarla sınırlandırdığımız konunun, bu yüzyıllarda İslâm dünyasının içinde bulunduğu siyasi, ilmi durum ile tasavvuf kültürü ve hadis-tasavvuf ilişkisi incelenen eserlerden hareketle kısaca ortaya konulmuştur. Birinci bölümde, tezin kapsamında zikredilen muhaddis sûflerin eserlerinde tespit edilen usul konuları, temel Hadis Usulü ve İlimleri kaynaklarının tasnifleri esas alınarak sınıflandırılmıştır. İlk devir muhaddis sûflerin eserleri, Hadis ilmi kriterleri açısından incelendiğinde, onların Hadis Usulü ve İlimlerini bildikleri ve hadisleri bu esaslara göre aldıkları görülmektedir. İkinci bölümde ise, ilk dönem muhaddis sûflerin hadisleri anlama yöntemleri, onların hadis yorumlarından çeşitli örnekler verilerek zâhirî, işârî ve bâtînî yorum prensipleri tespit edilip mukayese yapılmış ve ardından işârî şerhin şartları maddeler halinde sıralanmıştır. Hadisleri almada, diğer muhaddislerden çok farklı olmayan muhaddis sûfler, hadislerin işârî yorumlanması yanında zâhirî,

az da olsa bâtinî yorumlama ile diğer muhaddislerden kısmen ayrılmaktadırlar. Bu nüans sebebiyle, onların kendilerine özgü bir anlama yönteminden bahsetmek mümkündür.

İSMAİL ANKARAVÎ'NİN MESNEVÎ ŞERHİ MECMÛATÜ'L-LETÂİF VE MATMÛRATÜ'L- MEÂRİF'TE HADİS (ALTINCI CİLT ÖRNEĞİ)

Ayşe GÜLTEKİN

Danışman: Prof. Dr. Ali Osman KOÇKUZU

500 Sayfa

İsmail Rüşûhî Dede on altıncı ve on yedinci yüzyıllarda yaşayan Mevlevî bir âlimdir. Mevlânâ'nın *Mesnevî*'sine yazdığı şerh sebebiyle Hazret-i Şârih unvanını kazanmıştır. Ondan önce yazılan *Mesnevî* şerhleri, bilinmeyen kelimelerin izahı şeklindeydi. O, *Mesnevî*'nin beyitlerini ayet ve hadislerle açıklamış, atasözleri, şiirler, halk inanışları vb. ile eserini zenginleştirmiştir. *Mesnevî* şerhleri Ankaravî'den öncekiler ve sonrakiler olmak üzere iki grupta incelenir.

Ankaravî'nin *Mesnevî Şerhi*'nin adı, *Mecmûatü'l-Letâif ve Matmûratü'l-Meârif*'tir. Ankaravî altıncı ciltte tekrarlananları çıkınca, iki yüz seksen bir hadis kullanmaktadır. Bu hadislerin yansı sahih, dörtte biri zayıftır. Ankaravî'nin kullandığı rivâyetlerin dörtte biri ise, başkalarına ait olup Hz. Peygamber'e isnâd edilen sözler ve uydurma rivâyetlerden oluşmaktadır. Ankaravî eserinde tasavvufî kaynaklı yorumlara da sıkça yer vermektedir.

Ankaravî'nin hadis sahasında yazdığı tek eseri, *Kırk Hadis Şerhi*'dir. Kitaptaki bazı hadisler sema, raks vb. Mevlevî ritüellerinin dine uygunluğuna işaret eden hadislerdir. Hadislerin yorumunda da Mevlevî tarikatının savunması yapılmıştır. Ankaravî'nin bütün eserlerinde bu gayeye hizmet eden yorumlara sıkça rastlanmaktadır.

Araştırmamızın Osmanlı Devleti'nin duraklama devrinde yetişen âlimlerimizin hadis bilgisi ve hadis kullanımı hakkında daha kapsamlı araştırmaların yapılmasına hizmet etmesini ümit ediyoruz.

İSLÂM HUKUKUNDA ZİLYEDLİK

Zeki YAKA

Danışman: Prof. Dr. Orhan ÇEKER

193 Sayfa

SÜİFD / 24

196

Hayatın devamlılığı, insanın çevresindeki sayısız eşyalarla ilişkisini zorunlu kılmaktadır. Bu sebeple insan devamlı olarak eşyaları elde etme çabasındadır. Eşyalara sahiplenme isteği tüm insanlarda mevcut olduğu için, bunun hukuki kurallarla düzenlenmesi gerekmektedir. Fert ve Toplum huzuru buna bağlıdır. Her hukuk sistemi gibi İslâm hukuku da, insan-eşya ilişkisinde fert ve toplum hayatı için kaçınılmaz olan, kendine ait kurallar koymuştur. Zilyedlikle ilgili kurallar da bunlardan bazılarıdır.

Tezin birinci bölümünde zilyedliğin tanımı, mahiyeti ve çeşitleri etraflıca işlendi. İslâm hukukunda eşyadaki zilyedliğin sadece "fiilî bir durum" değil, temelinde bir haklılığa dayalı "fiilî bir hâkimiyet" olduğu vurgulandı. İslâm Hukuku açısın-

dan zilyedlik kapsamına giren ve girmeyen mallar üzerinde duruldu. Zilyedliğin çeşitleri ve eşya üzerinde haklı zilyedlik sağlayan şartlar açıklandı. Ferd ve toplum hayatı açısından zilyedliğin fonksiyonu işlendi. Birinci bölüm haklı zilyedliğin kazandırıldığı ve kaybedildiği yerlerin neler olduğu ile sona erdi.

İkinci bölümde haklı zilyedliğin korunması ve meşru korunma yolları üzerinde duruldu. Bu kapsamda meşru müdafaa ve zilyedlik davaları etraflıca ele alındı. Zilyedlik davalarında zamanaşımı ve fonksiyonuyla ilgili hükümlere yer verildi. Zilyedliğin mahkeme kararıyla iadesi durumunda ortaya çıkabilecek hususlar işlendi. Bu kapsamda iyi niyetli ve kötü niyetli haksız zilyedlerin sorumlulukları ele alındı. İslâm hukukunda haklı zilyedliğin korunduğu, haksız zilyedliğin hukuken himaye edilmediği vurgulandı.

#### İLK DÖNEM YENİ İRAK ŞİİRİNDE MANEVÎ DEĞERLER

Serkut Mustafa AZİZ

Danışman: Prof. Dr. Tacettin UZUN

200 Sayfa

Edebiyat, bütün dünya milletlerinde yükselme ve medeniyeti yönlendiren düşünce hayatının en güçlü desteği ve en önemli kalkınma vasıtasıdır. Topluma hizmet eden ve hayatı geliştiren sosyal, siyasî ve iktisadî hayatın gelişmesi, edebiyat sayesinde mümkündür.

Tüm dünya milletlerinin edebiyatlarında şiir, hayatın gerçeklerinin bir yansımasıdır; şiir, hayatın gerçeklerini, üzüntü ve sevinçlerini anlatır.

Şiir, manevî ve insanî değerleri kesin olarak zenginleştiren bir erdemdir. Eğer şiir insandaki ilahî şuuru harekete geçirmezse ve akli derin bir düşünceye itmezse güçsüz kalır. Şiirin insandaki samimi bir tecrübe olduğunu kabul ederek, Irak şiirinde yer alan manevî dererleri araştırmak isteğiyle böyle bir çalışmaya ihtiyaç duyuldu.

İlk dönem yeni Irak şiirindeki manevî değerleri araştırmaya; ayrıca Arapların bilhassa insani ve toplumsal değer anlayışlarının ve geçmişten gelen şiirlerinin gelişimini göstermek için eski Arap şiirindeki bu değerleri incelemeye çalıştımDoktora tezi olarak hazırladığımız bu çalışma; giriş, üç bölüm sonuç ve kaynakçadan oluşmaktadır.

SÜİFD / 24

197

#### KUR'ÂN'DA TOPLUMSAL SINANMA VE SONUÇLARI

Ahmet Küçük

Danışman: Prof. Dr. İsmet ERSÖZ

Bu çalışmadan, hayatın sınanma kurgusu üzerine inşa edildiği, ilk insanın da hayata imtihanla başladığı, bu yüzden sınanmanın birey ve toplumları kuşatan kesintisiz bir süreç ve Allah'ın değişmez bir yasası olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer varlıklardan daha üstün yetilerle donatılan insanoğlunun ilâhî teklife muhatap olması, onlardan sorumlu tutulması, sorumluluğunu icra edip etmediğinin tespiti için imtihan alan ve süreci olan dünya hayatına halife sıfatıyla gönderilmesi dikkate alınarak sınanmanın emanet, hilâfet, imaret, kültür ve medeniyetle alâkası değerlendirilmiştir. Sınanmanın bireysel ve toplumsal boyutları belirtilmiş, toplumsal

sınamanın hangi alanlarda nasıl ve nelerle gerçekleştiği üzerinde yoğunlaşmış, böylece onun çerçevesi tespit edimleşe çalışılmıştır. Toplumsal sınanmanın Allah'a kullukla olan ilişkisi kurularak onu başarabilmenin yolunun neler olduğu ifade edilmiş, insanın özgürlük, huzur ve güvenliği ile sınanma arasındaki bağa dikkat çekilmiştir. Toplumsal sorumluluk alanlarında seyreden toplumsal sınanmanın sonucu olarak, insanoğlunu dünya ve ahiret hayatında nelerin karşıladığı/karşılayacağı konuları üzerinde durulmuştur.

#### OSMANLI HUKUKÇUSU EBUSSUÛD EFENDİ VE FETVÂLARI

Pehlül DÜZENLİ

Danışman: Prof. Dr. Ahmet YAMAN

439 Sayfa

Bu çalışmada, Ebussuûd Efendi'nin hayatı, kişiliği ve eserleri üzerinde durulmuş, fetvâları yazma eser kütüphanelerinden tespit edilen eserler zemininde incelenmiştir. Bu eserlerde yer alan fetvâlar fetvâ şukkalrı, müstakil derlemeler, muhtelif eserlerin metin ya da kenar kayıtlar şeklinde tasnif edilerek ele alınmış, kaynakların her birinden örnekler sunulmuştur. Kaynak kullanımında müstakil mecmualardan Velif b. Yûsuf, Sinân b. Ramazân derlemeleri ile Süleymaniye Kütüphanesi İsmihan Sultan koleksiyonunda bulunan iki mecmua esas alınmış, diğer mecmualarda yer alan meselelere de atıflarda bulunulmuştur.

İlgili kaynaklarda yer alan konular hakkında istatistik tespitler yapılarak Ebussuûd Efendi dönemi problemleri hakkında kısa da olsa bilgi verilmiştir. İtikadî ve tasavvufî fetvâları tasnif edilerek tanıtılmış, fikhî meseleler ise fıkıh ve fetvâ usûlü açısından detaylı olarak tahlil edilmiştir.

#### EBU'L-ATÂHIYE VE ŞİİRİ

Metin PARILDI

Danışman: Prof. Dr. Tacettin Uzun

227 Sayfa

Birinci Abbasî Dönemi Arap şairlerinden olan Ebu'l-Atâhiye'nin asıl adı İsmail b. el-Kâsım b. Suveyd b. Keysân el-Anezî'dir. Ebu'l-Atâhiye, şairin lâkabıdır. Başlıca şiir konuları, medih, gazel, hiciv, zühd ve hikmettir. Halife el-Mehdî'nin cariyesi Utbe için söylediği gazelleriyle meşhur olmuştur. Hârûn er-Reşîd zamanında gazeli terk ederek zühd şiirleri söylemeye başlamıştır. Ebu'l-Atâhiye, felsefî ve dinî mahiyetteki zühd şiirinin gerçek kurucusu olarak kabul edilmiş ve zühd şiiri denildiği zaman akla ilk gelen şair olmuştur. Sufi şairler grubuna girmese de döneminin tipik zahit şairidir. Haksız yere zındıklıkla (Manihaist olmakla) suçlanmıştır. İlhamını Kur'ân ve hadislerden aldığı çok sayıda şiiri vardır. İslâm inancını hafife alan bir davranışına rastlanmamıştır. Ebu'l-Atâhiye'nin şiirlerinin, söyleyiş ve içerik bakımından Türk şairi Yunus Emre'nin şiirlerine benzediği söylenebilir. Şiirleri geniş halk kesimleri tarafından sevilmiş ve birçoğu da bestelenmiştir.

#### KUR'ÂN'IN ANLAŞILMASINDA SEMBOLİZM TARTIŞMALARI

Maşallah TURAN

Danışman: Prof. Dr. Yusuf IŞÇIK

250 Sayfa

Günümüzde din dilinin mahiyeti konusundaki tartışmalarda, sembolik ifadelerin tahlili büyük bir önem arz etmektedir.

İfadeleri literal anlamlarıyla değil, ifade etmek istedikleri maksatlarla yorumlamayı önceleyen sembolizme göre, sembolik anlamın ortaya çıkarılması, teolojik bir metnin aktüellik kazanmasının vazgeçilmez şartıdır.

Sembolik dil anlayışı, İslâm dünyasından önce Batıda ciddi bir şekilde işlenmiştir. Bu tür çabalar, Reformasyonla birlikte bir canlılık süreci içerisine girmiş, XVII ve XVIII. yüzyıllarda, Tanrı mesajının üzerindeki örtünün kaldırılmasını amaçlayan bir disiplin haline gelmiştir.

Sembolizm algısının İslâm dünyasına girişi, Hicri II. asırda özellikle Grekçe'den Arapça'ya yapılan tercümeler yoluyla olmuştur. Bu fikirler zamanla o derece yaygınlaşmış ki bazı Müslüman düşünürler, İslâmi inançlarla Grek felsefesindeki rasyonel spekülasyonları uzlaştırmaya büyük önem vermişler. Bu durum, sembolik dil anlayışının ölçüsüzce kullanılmasında etkili olmuştur.

Bize düşen ölçülü hareket etmektir. Yani, hem dili zenginleştiren mecaz ve edebi tasvirleri tümüyle yok saymamak, hem de herhangi bir kriterle tâbi olmadan tüm ifadeleri mecaz bahanesi ile öznelleştirip anlamı buharlaştırmamak gerekmektedir.

## B .YÜKSEK LİSANS

RUKYE KONUSUNU İŞLEYEN RİVAYETLERİN TESBİTİ VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Muhammed Hulusi YEŞİL

Danışman: Doç. Dr. Mahmut YEŞİL

86 Sayfa

Bilindiği gibi, dini uygulamalarda temel kaynak Kur'ân ve sahih hadislerdir. Bu kaynakların belirttiği esaslara uygun olmayan uygulamaların, dinin Şarii tarafından kabul edilmeyeceği bildirilmiştir. Bu çalışmada rukye ile ilgili uygulamalar bu açıdan değerlendirilmiştir.

Rukye, İslâm'dan önce Araplar tarafından tedavi amacıyla uygulanan bir yöntemin adıdır. Bu yöntem, Cahilliyye'de (İslâm'dan önceki dönem) uygulandığı şekliyle, İslâm'ın inanç esaslarına aykırı bir durum arz etmekteydi. İslâm'dan sonra, Peygamberimiz Hz. Muhammed (sav), rukye ile ilgili yanlış uygulamaları düzelterek rukyenin hüküm ve şartlarını belirlemiştir.

Rukye esas itibarıyla duadan ibarettir. Kişi, yakalandığı hastalıklardan kurtulmak amacıyla Allah'tan dua ile yardım ister. Rukye yapmayı teşvik eden sahih hadisler vardır. Bu sebeple rukye yapmanın caiz olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu, tedavi amacıyla ortaya konan tedbirlerin gereksiz olduğu şeklinde algılanmamalıdır. Çünkü Peygamberimiz, hastalıklar karşısında tedavi yolları müracaat etmeyi teşvik etmiştir. Bu konuda çıkarılacak en doğru sonuç, bir yandan tedavi metotlarını uygularken, diğer yandan bu metotların iyileşmeyi sağlaması için Allah'tan yardım istemek olmalıdır.

Bu açıklamalardan günümüzde hiçbir sahih kaynağa dayanmaksızın, sadece rant elde etmek amacıyla yapılan üfürükçülüğü tasvip ettiğimiz anlaşılmamalıdır. Çünkü rukyenin en önemli şartı, şifanın Allah'ın elinde olduğuna inanarak yapılması ve şirki çağrıştıracak söz ve davranışlardan uzak olmasına dikkat edilmesidir.

#### KUR'ÂN VE SÜNNETTE SABIR - İMAN İLİŞKİSİ

Hüseyin SARIBAŞ

Danışman: Yard. Doç. Dr. Durmuş ÖZBEK

115 Sayfa

Sabır; nefsin iyi bir iş yapması veya kötülüklerden kaçınması için acıya, meşakkate tahammül kuvvetidir.

İnsanın bir özelliği olan sabır, sürekli karşılaştığı bir durumdur. İnsan her türlü hal ve davranışında sabra ihtiyaç duymaktadır. Bazı sıkıntılar var ki, kulun irade ve gücünü aşar. Bu felaketler başa geldiği zaman heyecana kapılmadan ve şikâyet etmeden takdîr-i ilâhîye razı olup sabretmek mü'minlik özelliklerindendir. Sabreden ancak mü'minlerdir.

Ayetlerin ve hadislerin gösterdiği üzere dünyevî ve uhrevî her başarının, mutluluğun temeli sabır; imanın, ahlâkın, ilmin, salih amelin, şükrün, takvanın, tevekkülün; kısaca iyi ve güzel bütün işlerin başı sabırdır. Sabretmeden bunlara ulaşmak mümkün değildir. Zira sabırsızlık, acele etmek, her şeyi bir anda istemek yaratılış kanununa aykırıdır. Sabır Kur'ân'da anlatılan tüm mü'min özelliklerini kapsayan bir vasıftır. Çünkü bir insan mütevazı, cömert, fedakâr, itaatkâr olabilir, fakat eğer bu özelliklerinde sabır gösterirse bunların bir değeri olur. Sabır, diğer tüm mü'min vasıflarını değerli ve geçerli kılan bir vasıftır.

#### İMAM ŞÂTİBÎ VE KUR'ÂN İLİMLERİNDEKİ YERİ

İrfan ÇAKICI

Danışman: Prof. Dr. M. Sait SİMŞEK

141 Sayfa

Geniş bir muhteviyatla Kur'ân'ın anlaşılmasına katkısı olan Kur'ân ilimleri her dönemde, değişik alanlardan bilgilerin ilgi ve araştırmalarına konu olmuştur. Bu araştırmalar bazen tüm konuları içine alacak şekilde çok geniş tutulmuş, bazen de birkaç konuyla sınırlı tutulmuştur. Çok yönlü bir âlim olan ancak esas itibarı ile fıkıh usulü bilgini olarak bilinen İmam Şâtîbî de Kur'ân ilimleri içinden belli temel konulara yer veren bilginlerden biri olmuştur. Bu yönüyle bir fıkıh usulü bilgininin Kur'ân ilimleri konularına nasıl bir yorum getirdiği tezimizin temel hareket noktasını oluşturmuştur.

Araştırmamız giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte genel hatlarıyla Kur'ân ilimlerinin doğuşu ve tedvinini, ulûmü'l-Kur'ân kavramı, bu alanda yazılan eserler gibi genel bir tarihçe üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde; Şâtîbî'nin hayatı, yaşadığı çevre, şahsiyeti, eserleri, hocaları ve öğrencileri hakkında özet bir bilgi verilmiştir.

İkinci bölümde ise Şâtîbî'nin işlediği her bir konu ile ilgili, araştırmacı açısından bir alt yapı oluşturması düşüncesiyle genel bir bilgiye yer verilmiştir. Konu-

lar öncelikle kavram düzeyinde ele alınmıştır. Farklı görüşlere yüzeysel olarak değinilmiş daha sonra da müellifin konuyla ilgili görüş ve düşüncelerine yer verilmiştir. Her bölümden sonra da çok kısa bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Sonuç bölümünde ise işlenen konular ana hatlarıyla değerlendirilmekte ve bir sonuca varılmaktadır.

#### SADREDDİN KONEVÎ'NİN KELÂMÎ GÖRÜŞLERİ

Mehmet Raşit Göçgün

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Durmuş ÖZBEK

86 Sayfa

Sadreddin Ebu'l-Meâlî Muhammed b. İshâk b. Muhammed b. Yûsuf b. Ali el-Konevî, h. 606 / m. 1210 yılında Malatya'da dünyaya gelmiştir. En büyük şeyh anlamına gelen Şeyh-i Ekber Muhyiddîn İbn Arabî'ye nispetle teşekkül etmiş olan Ekberîyye tarikatının en büyük temsilcilerindendir ve İbn Arabî'den sonra, büyük şeyh anlamına gelen Şeyh-i Kebîr olarak anılmaktadır.

Sadreddin Konevî'nin İslâm düşünce tarihine yapmış olduğu katkılar şöyle özetlenebilir: İbn Arabî tarafından ortaya çıkarılan ve geliştirilen iki önemli tasavvuf kavramı; Vahdet-i Vücûd (Varlığın Birliği) ve İnsan-ı Kâmil (Kâmil, olgun insan) anlayışı, Konevî tarafından sistematik bir şekilde olgunlaştırılmış ve zirve noktasına ulaştırılmıştır. Sübjektif Tanrı inancı olarak bilinen düşünce ise Konevî tarafından "İlâh-ı Mu'tekad" olarak isimlendirilmiştir. Ona göre; her insan kendi nefsinde oluşturduğu şeye Tanrı diye iman etmektedir. İnsana bu kabiliyeti veren ise yine Allah'tır. Yani bütün insanlar, zihin ve inançlarında geliştirdikleri Tanrı tasavvuruna ibadet etseler bile, hiç kimse gerçekte Allah'tan başkasına ibadet etmemiştir. Tasavvuf felsefesi açısından, İbn Arabî ekolü olan Ekberî irfanının en büyük temsilcisi ve bu fikirlerin Anadolu'da yayılmasının en önemli etkenlerinden olan Sadreddin Konevî, 16 Muharrem 673 / 22 Temmuz 1274 yılında Konya'da vefat etmiştir. Konevî düşünce sisteminde herhangi bir kelâm mektebini dikkate alarak veya kelâm ekollerinden birine bağlı kalarak görüş beyan etmemektedir. Konevî'nin düşüncelerinde felsefî etkiler gözlenmekle beraber, genel anlamda O, Ehl-i Sünnet inancına sahiptir. Fakat Konevî, Vahdet-i Vücûd ve Sudûr gibi Kâinatın yaratılış aşama ve şekillerini açıklarken bu felsefî etkiler ön plana çıkmakta ve klasik Ehl-i Sünnet düşüncesinden uzaklaşmaktadır.

SÜİFD / 24

201

#### ACLÛNÎ'NİN KEŞFÜ'L-HAFÂ ADLI ESERİNİN KAYNAKLARI

Mehmet Vehbi POLAT

Danışman: Prof. Dr. Zekeriya GÜLER

78 Sayfa

Türk ve Arap dünyasının yakından tanıdığı İsmail el-Aclûnî tarafından yazılan *Keşfü'l-hafâ* ve *müzîlül-ilbâs* adlı eser, halk dilinde hadis diye şöhret bulmuş sözlerin kaynak değerini konu alan bir eserdir. Hayli popüler olan bu eserin dayandığı kaynakların mahiyetini araştırıp genel bir değerlendirme yaptık. Hadis tarihi ve literatürü açısından önemli olan bu adımla, eserin bilimsel değeri ortaya konmuştur.

Çalışmamızın birinci bölümünde müellifin doğumu, nesebi, ilmi kişiliği, hocaları ve eserleri incelenmiştir. Yazar Şam'da ilmi faaliyetlerin çok canlı sürdürüldüğü bir dönemde yaşamış ve kırk yıl boyunca Şam Emevî Camii müderrisliği görevini üstlenmiştir. İkinci bölümde ise, *Keşfü'l-hafâ* hakkında genel bir değerlendirme yaptık. Hangi kaynaklardan ve nerelerde faydalandığını tespit edip araştırmacıların hizmetine sunduk.

#### KUR'ÂN'DA DIRİLİŞ GERÇEĞİ

Mahmut ŞAHİN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Durmuş ÖZBEK

148 Sayfa

Kur'ân'daki bütün ayetler temelde, Tevhit, Nübüvvet, Âhiret, İbadet ve Adalet şeklinde dört esas üzerinde dönerek Kur'ân'ın ana konularını teşkil etmektedir. Bunun içindir ki, genelde ahiret gününe, özelde ölümden sonra dirilişe iman konusu Kur'ân-ı Kerîm'de pek çok kere işlenmekte ve oluş şekli şuurlara yerleştirilmektedir.

Çalışmamızın ana kavramı olan ba's'ın, sözlük anlamıyla terim anlamı arasında tam bir yakınlık olduğu görülmektedir. İman esasları arasında ba'sü ba'de'l-Mevt (ölümden sonra diriliş) akidesi şeklinde yer alan ba's ahiret inancının temelini oluşturur. Öncelikle ahiret ve ba's kavramlarının sözlük ve terim anlamları verilip bu kavramların önemine dair açıklamalar yapılmıştır. Ölümden sonra diriliş konusu Kur'ân'da dirilişin sunuluşu ve Kur'ân'da dirilişin ispatı şeklinde iki bölümde ele alınmıştır. Konuyla ilgili altmışın üzerinde ayet; vefat tarihleri baz alınarak, sırasıyla; Fahreddin er-Râzî, Kurtubî, İbn Kesîr, M. Hamdi Yazır ve Seyyid Kutub gibi müfessirlerin tefsirlerinde ortaya koydukları yorumlarla incelenmiştir. Aynı zaman da ölümden sonra dirilişe Kur'ân'ın getirdiği naklî delillerin yanında, akîl delillere de yer verilmiştir. Sonuç bölümünde de, çalışmadan elde edilen çıkarımlar özet halinde sunulmuştur.

#### MÜNÂVÎ'NİN FEYZU'L-KADÎR ADLI ESERİNDE SÜYÛTÎ'YE İTİRAZLARI (III. CİLT)

Mukaddes ÇİTE

Danışman: Doç. Dr. Mahmut YEŞİL

142 Sayfa

Münâvî'nin, *Feyzu'l-Kadîr* isimli eseri, Süyûtî'nin *el-Câmiu's-Sağîr*'inin en çok kabul gören şerhlerinden biridir. Bu eserde, Münâvî, öncelikle hadis metinlerini dil, muhteva ve hüküm yönleriyle incelemiş, daha sonra onların sıhhat durumunu belirtmek amacıyla tahrîc ve değerlendirmede bulunmuştur. Ancak, hadislerin tahrîc ve değerlendirmesini yaparken bazen Süyûtî'nin hadis hakkında vermiş olduğu hükme itirazda bulunmuştur.

Bu çalışmada, Münâvî'nin Süyûtî'ye, hadislerin Hz. Peygamber'e âidiyeti konusunda yönelttiği itirazların mahiyeti ortaya konulmaya çalışılmış, bu itirazların bilimsel değeri ve Münâvî'nin hadis ilmindeki yerinin tespiti, kitabının üçüncü cildi çerçevesinde araştırılmıştır. Çalışmamız, hadislerin tahrîc ve değerlendirmesi kısmıyla ilgilidir. Çünkü Süyûtî, hadisleri dil, muhteva, hüküm yönleriyle incele-

memiştir. Bu sebeple Münâvî'nin Süyûtî'ye olan itirazları da sadece tahrîc ve değerlendirmeye ilgilidir.

Münâvî, Süyûtî'ye olan itirazlarını iki şekilde dile getirmiştir: Birincisi, "Musannif bunu kitabına almakla hata etti", "vehm etti", "hata etti" gibi açıktan itirazda bulunduğu hadislerdir. İkinci olarak ise, açıktan itiraz ifadesi kullanmayıp, haberin senedindeki râvîlerle ilgili âlimlerin söylemiş oldukları cerh ifadelerini zikretmesidir.

Çalışmanın önemli kısmını oluşturan itirazlar da iki şekilde incelenmiştir. Öncelikle, Süyûtî'nin sahîh ve hasen dediği hadislerle Münâvî'nin itirazda bulunup, bu rivâyetlerin zayıf olduğuna dair kanaat bildirdiği rivâyetler zikredilmiş, daha sonra ise Süyûtî'nin sahîh, hasen ve zayıf olarak değerlendirdiği rivâyetlerden Münâvî'nin itirazda bulunup, uydurma olduğuna dair kanaat bildirdiği hadisler incelenmiştir.

İtirazlar, yukarıda belirtilen çerçeve içinde tespit edilerek, hadisler yeniden tahrîc ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Araştırma esnasında öncelikle Süyûtî ve Münâvî'nin atıfta bulunduğu bilgilerin kaynakları gösterilmiş, ancak, sadece bu kaynaklarla yetinilmeyip, ulaşabildiğimiz başka eserler de dikkate alınmıştır.

#### MÜNÂVÎ'NİN SÜYÛTÎ'YE İTİRAZLARI (FEYZU'L-KADÎR'İN İKİNCİ CİLDİ ÖZELİNDE)

Mustafa GÜMÜŞ

Danışman: Prof. Dr. Ali Osman KOÇKUZU

149 Sayfa

Münâvî'nin, *Feyzu'l-Kadîr* isimli eseri, Süyûtî'nin *el-Câmiu's-Sağîr* adlı eserinin şerhleri arasında en fazla rağbet görenidir. Bu eserde, Münâvî, öncelikle eserinde genel hatlarıyla dil problemlerine ve fikhî ihtilâflara dalmadan hadisten kastedilen anlamı kısaca açıklamış, varsa hadisin sebep-i vürûdunu zikretmiştir. Ayrıca hadisleri açıklarken zaman zaman şiirlere, benzer anlamı taşıyan hadislerle ve muhtevayı destekleyen hadislerle ve ayetlere yer vermiştir. Daha sonra hadislerin sıhhat durumunu belirtmek amacıyla tahrîc ve değerlendirmede bulunmuştur. Ancak, hadislerin tahrîc ve değerlendirmesini yaparken bazen Süyûtî'nin hadis hakkında vermiş olduğu hükme itirazda bulunmuştur.

İlim dünyasının yakından tanıdığı Süyûtî'nin *el-Câmiu's-Sağîr*'i ile onun şerhini ve kritiğini yapan Münâvî'nin *Feyzu'l-Kadîr*'ini tanıtmak, özellikle mevzû haberlerin tespiti konusunda yöneltilen tenkitlerin, verilen bilgi ve malzemelerin mahiyeti ortaya konularak onların bilimsel değerlerinin araştırılması tezin başlıca hedefidir.

Münâvî, Süyûtî'ye olan itirazlarını üç şekilde dile getirmiştir: Birincisi, "Musannif bunu kitabına almakla hata etti", vehm etti", "Musannif aldanmıştır" gibi açıktan itirazda bulunduğu hadislerdir. İkinci olarak, senetteki râvîlerle ilgili cerh ve ta'dîl imamlarının söylemiş oldukları cerh ifadelerini zikrederek dolaylı olarak itirazda bulunduğu hadislerdir. Üçüncü olarak ise; İbnü'l-Cevzî'nin 'lâ yasihhu, lâ yesbütü' değerlendirmesinde bulunduğu hadislerle Münâvî'nin itirâzî bir beyanının olmamasıdır.

Çalışmanın önemli kısmını oluşturan itirazlar da iki şekilde incelenmiştir. İlk olarak, Süyûtî'nin hasen ve zayıf olarak değerlendirdiği rivâyetlerden Münâvî'nin itirazda bulunduğu ve uydurma olduğuna işarette bulunduğu tahriri ve değerlendirilmesinde bulunulmuştur. Daha sonra ise Süyûtî'nin sahîh, hasen ve zayıf dediği hadislerle Münâvî'nin itirazda bulunduğu rivâyetler incelenmiştir.

Tahrîc ve değerlendirmede Süyûtî'nin hadisleri tahrîc ettiği kaynaklar zikredilmiş, daha sonra da Münâvî'nin Süyûtî'ye itiraz ederken kendisini destekleyici nitelikte olduğunu kabul ettiği bilgiler, kaynaklardan kontrol edilmiştir. Ayrıca bu bilgilerin kaynakları da gösterilmiştir.

#### EBÛ MUTÎ' EN-NESEFÎ'NİN KİTABÜ'R-RED ALE'L-EHVÂ VE'L-BİDA' ADLI ESERİNDE GEÇEN HADİSLERİN TAHRİC VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Nuriye ÇİTE

Danışman: Prof. Dr. Bilal SAKLAN

98 Sayfa

Hicrî üçüncü asrın sonları ve dördüncü asrın başlarından itibaren bir kısım mezhep mensupları, Hz. Peygamber'in 73 fırka ile ilgili hadislerini temel alan eserler telif etmişlerdir. Bunlardan biri de bizim çalışmamıza konu olan Neseffî'nin *Kitabü'r-Red ale'l-Ehvâ ve'l-Bida'* adlı eseridir. Bu eser, Mürcîî geleneğe ait olması ve ilk dönem fırak eserlerinden içerik ve tasnif sistemi açısından farklı olması dolayısıyla önem arz etmektedir. Bu eserle beraber Mu'tezilî-Eş'arî makâlât geleneği dışında da farklı fırak gelenekleri olduğu anlaşılmıştır.

73 fırka meselesi, hadis uydurulmasına varan istisamlara neden olan bir konudur. Neseffî de, eserinde birçok hadis kullanmış, ancak onların sıhhat değerleri ve kaynaklar hakkında bilgi vermemiştir. Böylece kitabın ilmi değerinin artacak ve istifade imkânı çoğalacaktır.

Eser, giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Neseffî'nin hayatına değinilmiştir. Kaynaklarda fazla bir bilgi olmamasına rağmen müellif Neseffî de doğmuş ve H. 318 yılında vefat etmiştir. Altı kitabı bulunmaktadır. İkinci bölümde ise, eserde geçen 216 hadisin tahriri yapılmıştır.

#### ELMALILI TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN TAHRİCİ (IV, V, VI. CİLTLER)

Saliha TEKİNER

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Adil YAVUZ

183 Sayfa

Yüce Allah, Hz. Peygamberimiz (s. a. v. )'i, insanlığa bir rehber olan Kur'ân-ı Kerîm'i tebliğ etmekle ve açıklamakla görevlendirmiştir. Dolayısıyla Kur'ân'ın açıklanması ve yorumlanmasında Hz. Peygamberimizin hadis-i şerifleri şüphesiz en önemli kaynaktır. Müfessirler, tefsirlerinde hadislerden oldukça yararlanmışlardır.

Tezimizin konusu, Cumhuriyet Döneminde Türkçe olarak telif edilmiş ilk tefsir olan Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR'ın *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı tefsirinin IV, V. ve VI. ciltlerindeki hadislerin tahriri edilmesi, yani hadislerin aslî kaynaklarda-

ki yerlerinin belirtilmesi, bu hadisler hakkında söylenenlerin nakledilerek değerlendirilmesi sonucunda hadislerin sıhhatinin tespit edilmesidir. Bu tahrîc çalışmamızla, Hz. Peygamberimizin hadis-i şeriflerinin tespitine ve korunmasına da katkıda bulunulmaya çalışılmıştır.

Tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmuştur. Giriş bölümünde konu, amaç, yöntem ve konuyla ilgili diğer çalışmalar tanıtılmıştır. Birinci bölümde, Elmalılı M. Hamdi YAZIR'ın hayatı ve tefsiri hakkında bilgi verilmiştir. İkinci bölümde ise, tahrîc hakkında bilgiler verilmiş, IV, V, VI. ciltlerdeki hadisler tahrîc edilmiş ve sıhhat durumlarıyla değerlendirmeleri yapılmıştır. Özetle şu sonuçlara ulaşılmıştır:

Elmalılı M. Hamdi YAZIR'ın tefsirinin IV, V, VI. ciltlerinde toplam 410 tane, tekrarlar düşüldüğünde ise 382 hadis vardır. 382 hadisin 248 tanesi (% 65'i) Kütüb-i Tis'a'da, 92'si (% 24'ü) diğer hadis kitaplarında geçmektedir. Hadislerin 229'u (%60'ı) makbul, 50'si (% 13'ü) merdûd, 31'i (% 8'i) zayıf, 12'si (% 3'ü) de mevzûdur. Hadislerin 103'ü ( % 27'si) hakkında ise bir hüküm verilmemiştir.

Elmalılı Tefsiri'nin ihtiva ettiği hadisler açısından da son derece güvenilir bir tefsir olduğu ortaya çıkmıştır.

#### TA'RÎB VE EL-CEVÂLÎKÎ'NİN EL-MU'ARRAB'I

Selahattin BULUT

Danışman: Prof. Dr. Tacettin UZUN

172 Sayfa

Dil, insanoğlu için hayatî önem taşır ve toplum bireylerinin anlaşma ve iletişim aracıdır.

Sami Dil Grubu'ndan olan Arapça yaşayan en eski dillerdendir. Her dil gibi Arapça da başka dillerden kelime alış verişlerinde bulunmuştur.

Başka dillerden alınan kelimeler, Arapça'nın ses yapısına ve dil kurallarına uygun hale getirilerek Arapçalaştırılmıştır. Bu şekilde kelime alışına "ta'rîb", alınan kelimelere de "mu'arrab" veya "dahîl" denir.

Arap dilinde mu'arrab kelimeler, ilk dönemlerde İbn Dureyd, el-Cevherî ve İbn Manzûr gibi âlimler tarafından yazılan lügatlerde belirtilmiştir. Ancak bu konuda ilk müstakil çalışmayı el-Cevâlîkî yapmıştır.

El- Cevâlîkî, Arapçalaştırılmış kelimeleri *el-Mu'arrab* adlı eserinde toplamıştır. Bu eser sahasında bir ilk olup, kendisinden sonraki çalışmalara kaynaklık etmiştir. 732 mu'arrab kelimeyi içeren bu eserin çeşitli nüshaları vardır. İlki 1876'da Leipzig'de yayımlanmıştır. *El-Mu'arrab*'in üzerinde çalıştığımız nüshası F. Abdurrahîm'e aittir.

SÜİFD / 24

205

#### YARATILIŞLA İLGİLİ HADİSLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sezai ENGİN

Danışman: Doç. Dr. Mahmut YEŞİL

76 Sayfa

Rasulullah'ın (s. a. ) yaratılış konusundaki rivâyetlerini değerlendirdiğimiz tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte konunun önemi, amacı üzerinde durulmuş, yaratma ile ilgili terimler açıklanmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'de ve hadis-

lerde yaratma kavramı çerçevesinde kullanılmış olan ifadeler tahlil edilmiş ve günümüzdeki yaratılış teorileri hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâm'ın yaratılış konusundaki görüşleri incelenmiştir. Bu inceleme esnasında karşılaştırma yapılmamış, sadece dinlerin konuya nasıl yaklaştıklarından bahsedilmiştir.

İkinci bölümde ise, yaratılış konusu ile ilgili tespit ettiğimiz rivâyetlerin kaynak ve metin tahlili yapılmıştır. Bu değerlendirmede rivayetler bölümlere ayrılarak incelenmiştir. Rasûlullah'ın (s.a.) açıklamaları incelendiğinde görülmektedir ki; Allah Rasûlü modern biliminin henüz açıklayabildiklerini asırlar öncesinde insanlığın bilgisine sunmuştur. Ayrıca Rasûlullah'ın açıklamaları göstermektedir ki, bütün yaratılmışlar rasgele ortaya çıkmamıştır. Henüz hiçbir şey yokken, Allah Teâlâ vardı ve O bir plân-program dâhilinde her şeyi yaratmıştır. Deneyle ve araştırmayla bir sonuca ulaşılabilecek konularda deneye ve araştırmaya başvurmadan açıklamalarda bulunabilmesi Rasûlullah'ın Allah Teâlâ'nın elçisi olduğunu da göstermektedir.

#### İBN RÜŞD'ÜN "BİDÂYETÜ'L-MÜCTEHİD" ADLI ESERİNDE ZÂHİRÎ MEZHEBİNE AİT GÖRÜŞLERİNİN TAHKİKİ

Zübeyde SAYMAN

Danışman: Prof. Dr. Orhan Çeker

141 Sayfa

Çalışmamızda İbn Rüşd'ün hilâf kitabı niteliğinde olan *Bidâyetü'l-Müctehid* adlı eserinde Zâhirî mezhebine dair naklettiği görüşleri tahkik etmeye çalıştık. Tezimizde de bahsettiğimiz üzere bir mezhebe mensup bir âlimin başka bir mezhebin görüşünü naklederken bazı hatalara düştüğü görülür. Bunların sebepleri arasında mezhebî taassup, objektif olamama, diğer mezhebin ana kaynaklarına ulaşamama, istilâh farklılığından doğan yanlış anlaşılmalara, herhangi bir kaynağa dayandırılmadan zihindeki kanaatle yetinme gibi durumlar sayılabilir. İbn Rüşd'dün de eserinde Zâhirîlerin görüşlerini verirken bazı hatalara düştüğü görülür. Bu hatalar mezhebî taassup ve objektif olamamaktan kaynaklanmamaktadır. *Bidâyetü'l-Müctehid*'de Zâhirîlere dair 552 görüş incelenmiş olup, 44 hatalı görüş tespit edilmiştir. Bunlar 1. bölümde Taharet, Namaz, Oruç, Hac, Cihad, Yemin, Nezir, Kurban konularında; 2. bölümde Nikah, Talak ve zihar konularında, 3. bölümde Büyû', Mûsâkât, Rehin, Tefîs, Lukata, Hibe, İtk, Ümmü'l-veled ve Ferâiz konularında; 4. Bölümde Akdiye konularındadır.

#### MU'TEZİLE VE EHL-İ SÜNNET BAĞLAMINDA AHİRET ÂLEMİ

Semra DÖNMEZ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Seyit BAHÇIVAN

86 Sayfa

Ahîret inancı olan insanların merak ettiği konulardan birisi de ölümden sonraki hayattır. Ölümden sonraki hayatı üç bölümde inceledik: Kabir Ahvali,

Ahiret Halleri, Cennet ve Cehennem. Bu konularda Mu'tezile ve Ehl-i Sünnet farklı görüşler bildirmişlerdir.

Mu'tezilî düşünürlerin çoğunluğu kabirde olacakları inkâr etmiş, bazıları ise kabul etmiştir. Ehl-i Sünnet ise, kabir ahvaline dair Allah ve Peygamber (S. A. V) ne buyurmuşlarsa aynen kabul etmişlerdir.

Mu'tezilîler ruhanî bir dirilişle beraber cismanî dirilişi benimsemişler, Havz'ı inkâr etmişlerdir. Ehl-i Sünnet ise dirilişin gerçekleşeceğine ve Havz'a inanmışlardır. Mu'tezile imamları şefaatin, sadece tövbe etmişlere var olduğunu kabul etmişler ancak sıratı inkâr etmişlerdir. Ehl-i Sünnet mensupları ise, şefaati, uman herkes için var olduğunu kabul etmişler ve sıratın varlığına inanmışlardır.

Mu'tezile'ye göre Allah görülemeyecektir, yine çoğunluğuna göre cennet ve cehennem yaratılmamıştır. Ehl-i Sünnet ise, Allah'ın ahirette müminler tarafından görüleceğine inanmışlar, cennet ve cehennem şuanda vardır demişlerdir. Mu'tezile ile Ehl-i Sünnet arasında ahiretle ilgili belirgin farklar olmuştur.

#### İBN RÜŞD(595/1198)'ÜN "BİDÂYETÜ'L-MÜCTEHİD" ADLI ESERİNDE İMAM ŞÂFİ'YE AİT GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ

Prof. Dr. Orhan ÇEKER

Danışman: Yasemin NAR

176 Sayfa

Geçmişten günümüze kadar İslâm hukuku alanında birçok değerli çalışma yapılmış ve İslâm Hukuku zengin bir literatüre sahip olmuştur. Bu eserlerden kimisi tek bir mezhebi anlatmakla yetinmeyip belli başlı mezhepleri ve delillerini ve bu mezheplerin birbirleri arasındaki ihtilâfları incelemiş ve aydınlatmıştır. Hilaf kitapları olarak adlandırılan bu kitaplar mezhepler arası mukayeseli hukuk kitaplarıdır.

Çalışmamız İbn Rüşd'ün *Bidâyetü'l-Müctehid* adlı eserindeki Şâfiî mezhebine dair görüşlerin tahkikini yapmak gayesini taşımaktadır. Tezimizin inceleme konusunu oluşturan *Bidâyetü'l-Müctehid* mukayeseli nitelikte bir fıkıh eseridir ve Hanefî, Şâfiî, Mâlikî, Zâhirî mezhepleri ile yer yer de Hanbelî mezhebi ve Evzaî, Sevrî gibi kişilerin görüşleri, dayandıkları nasları ve görüş farklılıklarını ortaya koymaktadır.

Çalışmamız bir giriş ve dört ana bölümden, bir de sonuçtan oluşmaktadır. Giriş, iki kısımdan müteşekkil olup, birini kısımda İbn Rüşd'ün hayatı, ilmî şahsiyeti, yaşadığı çevre, ortaya koyduğu eserler incelenmiştir. İkinci kısımda ise *Bidâyetü'l-Müctehid* adlı eserin içeriği, yöntemi, kaynakları hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde İmam Şâfiî'nin İbâdât'a dair görüşleri tahkik edilmiştir. İkinci bölümde ise nikâh, talâk, iddet, îlâ, zihâr gibi Münâkehât ve Müfârakâta dair görüşlerin tahkiki yapılmıştır. Üçüncü bölümde Muâmelâta dair görüşlerin tahkiki yapılmıştır. Dördüncü bölümde ise Ukûbâta dair görüşlerin tahkiki yapılmıştır.

SÜİFD / 24

207

#### ELMALILI TEFSİRİNDEKİ HADİSLERİN TAHRİCİ (VII, VIII VE IX CİLTLER)

BESTAMİ GÖZALAN

Danışman: Yard. Doç. Dr. Adil YAVUZ

255 Sayfa

Bu çalışmamızda *Hak Dini Kur'ân Dili* adlı tefsirin VII, VIII ve IX. ciltlerinde yer alan hadis-i şerifleri tespit edip kaynaklarına ulaşmaya ve sıhhat yönlerini ortaya koymaya çalıştık. Tefsirin VII, VIII ve IX. ciltlerinde tekrarlarla birlikte 614 hadis tespit edilmiştir.

Elmalılı, hadislerin bazen sadece Arapça metnini, bazen Türkçe tercümesini, bazen de Arapça metniyle birlikte tercümesini de vermiştir. Hadis naklederken bazen tamamını bazen de sadece konuyla ilgili bölümünü zikretmektedir. Kaynak bakımından hadisleri değerlendirdiğimizde VII, VIII ve IX. ciltlerde geçen hadislerin yaklaşık % 60'nın Kütüb-i Tis'a da geçtiğini gördük. Yine yaklaşık %25'inin Kütüb-i Tis'a dışındaki hadis kaynaklarında geçtiğini, %12'sinin hadis kaynakları dışındaki kaynaklarda geçtiğini tespit ettik. %3'ünü de başvurduğumuz kaynaklarda bulamadık.

Yaptığımız çalışmayla Elmalılı Muhammed Hamdi YAZIR'IN müfessir olmasını yanında hadise de oldukça vakıf bir özelliğe sahip olduğunu gördük. Tefsirinde bu kadar fazla hadise yer vermesi tefsir ilminde dirâyetin yanı sıra rivâyetin önemine de inandığını göstermektedir. Elmalılı, sadece ilk ciltlerinde değil incelediğimiz ciltlerinde de hadisler ile tefsir etmeye önem vermiş yeri geldikçe aynı hadisi tekrar etmekten de geri durmamıştır.

BAHÂUDDİN EL-ÂMİLÎ VE EI-MİHLÂT KİTABI

Abdullah ASLAN

Danışman: Dr. Ayhan ERDOĞAN

77 Sayfa

Bu çalışmada el-Âmilî'nin Arap Dili ve Edebiyatı'ndaki yeri, bu ilme katkıları, ilmî ve edebî yönü, etkilendiği kişi ve ekoller kendisinden sonraki âlimlere etkileri, en önemli eserlerinden olan *el-Mihlât* adlı eserinin dil, üslûp, içerik ve kapsam yönünden incelenip alanındaki eserlerden farkı araştırılmıştır.

el-Âmilî, 953/1546 yılında Lübnan'ın Cebelü Âmil bölgesinde doğmuş, ailesiyle birlikte altı yaşındayken İran'a göç etmiştir. Safevîler döneminde Şeyhülislâmlık görevinde bulunmuş olan babası Hüseyin bin Abdüssamed, aynı zamanda ilk hocasıdır. Babasından, Arapça, usûl-i fıkıh, hadis ve tefsir ilimlerini öğrenmiş ve on sekiz yaşındayken icazet almıştır. el-Âmilî, devrin ileri gelen alimleriyle tanışıp birçok hocadan ders almıştır. Safevîler zamanında devletin önemli dinî kurumlarında görev yapmış, İlim öğrenmek ve öğretmek gayesiyle ömrünün hemen tamamını seyahatlerle geçirmiş olan el-Âmilî, bu uğurda yüzden fazla talebe yetiştirmiş ve aklî ve naklî ilimlerde akla gelen her konuda doksan civarında eserin altına imza atmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünü oluşturan, *el-Mihlât* adlı eseri ise güzel söz, şiir, nükte, fıkra ve hikâyelerin toplandığı antolojik bir eserdir. Eser yaşama dair her şeyin bulunabileceği kendisinin de belirttiği gibi bir başucu kitabı olma özelliğine sahiptir. *el-Mihlât*, müellifin karşılaştığı güzel ve ilginç parçaların düzensiz bir biçimde bir araya toplanmasıyla meydana gelmiştir. Bakıldığı zaman Arap edebiyatında bu tür eserlerin en iyi örneklerinden olan bu eser müellifin geniş kültürünü,

ince zevkini gösterdiği gibi telif edildiği çağın edebiyat ve kültür seviyesine de ışık tutmaktadır.

#### İBN RÜŞD'ÜN FIKIH USUL VE PRATİĞİNDE DELÎLÜ'L-HITÂB

Adem ÇİFTÇİ

Danışman: Prof. Dr. Ahmet YAMAN

113 Sayfa

Bu tezde İslâm Hukuk Usûlünde önemli bir yer işgal eden lâfızlardan “manaya delâletinin sekli bakımından lâfızlar” konusu ele alınmıştır. Konunun teorik alt yapısını oluşturmak için Hanefîlerin basını çektiği Hanefiyyûn/fukahâ metodunun konuya yaklaşımıyla; Şâfiî fakihlerinin öncülük ettiği ve cumhur olarak isimlendirilen Mütetekellimûn ulemanın yapmış olduğu tasniften hareketle mefhumun delaleti alt başlığında ele alınacak olan mefhumu'l-muhâlefe/delîlû'l-hitâb konusu merkeze alınmıştır. Bunu yaparken Mâlikî müctehidlerinden Endülüslü İbn Rüşd el-Hafîd'in (595/1198) *Bidâyetü'l-Müctehid* ve *Nihâyetü'l-Muktesid* isimli eserini temel alarak; delîlû'l-hitâb terimiyle karşılaşmış olduğu bu içeriğin pratiğe/uygulamaya yansması olarak kabul edebileceğimiz furuu çözümlemelerine yer verilmiştir. Sonuç bölümünde ise İbn Rüşd el-Hafîd'in delîlû'l-hitâb ile yapmış olduğu bu istidlallerin değerlendirilmesi yapılarak, bu alanda yeni bir yaklaşım ortaya koyup koymadığı, eğer varsa bunun nasıl bir yaklaşım olduğu tespit edilmeye çalışılmıştır.

#### İNANÇ AÇISINDAN KUR'ÂN VE SÜNNETTE EVRENSEL AHENK

Adil COŞKUN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Durmuş ÖZBEK

87 Sayfa

Evrendeki düzen, gerek Kur'ân ve gerekse sünnette üzerinde oldukça fazla durulan konular içerisindedir. Kur'ân'ın birçok yerinde mükemmel denebilecek bir işleyişe sahip olan evrene dikkat çekilmiş, bu işleyiş üzerinde düşünüp bundan hareketle yüce Allah'ın varlığına ulaşmamız gerektiği sık sık vurgulanmıştır. Belki de Kur'ân bu konu üzerinde çok geniş durup, söylenecek çok fazla şey bırakmadığı için Hz. Muhammed bu konu üzerinde çok fazla durmamış olmakla beraber, yine de bazı rivayetlerde Peygamberin de bu konu üzerinde tefekkür ettiği ve insanları da düşünmeye davet ettiği görülmektedir. Özellikle son asırlardaki bilimsel gelişmeler de Kur'ân ve sünnetteki bilgileri destekler mahiyettedir. Evrendeki kusursuz işleyiş bilimsel verilerle ispatlanmış ve uzay sisteminde en küçük bir eksiklik veya sapma olması durumunda dünyanın sonunun geleceği bilimsel verilerle ortaya konmuştur. Evrendeki bu mükemmel işleyişin bir tesadüfler zincirinin eseri olduğu düşünülemez. O halde Kur'ân ve sünnette de belirtildiği gibi bu işleyiş, yüce Allah'ın varlığı ve birliğinin en büyük delillerindendir.

#### EBU'L-ABBÂS el-MÜBERRED VE el-KÂMİL Fİ'L-EDEB ADLI ESERİ

Ahmet AKKAN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Muhittin UYSAL

116 Sayfa

Yapılan çalışma, Arap Edebiyatında Ebu'l-Abbâs el-Müberred ve *el-Kâmil fi'l-Edeb* adlı eserini incelemeyi amaçlamıştır. Arap Dili ve Edebiyatı tarihinin günümüze dek oluşum seyrinde karşımıza çıkan önemli şahsiyetlerden biri hiç kuşkusuz Ebu'l-Abbâs el-Müberred'dir. Müellif, Arap Dili ve Edebiyatı alanında değerli ve orijinal eserler bırakmıştır. Bu eserlerin çok azı günümüze kadar ulaşmıştır. Bunların en önemlisi *el-Kâmil fi'l-Edeb*'dir.

*el-Kâmil fi'l-Edeb*, dil ve edebiyat alanında zengin bir ansiklopedi niteliğinde olup hadisleri, öğütleri, hutbeleri, atasözlerini, çoğu eski şairlere ait olan birçok şiiri ve tarihi rivayetleri kendisinde toplamıştır. Bütün bu konuları da dil, gramer ve tarihî bilgi çerçevesinde değerlendirerek Arap Dili ve Edebiyatı çalışmalarına ışık tutmuştur. Bu çalışmayı yapmamızda en önemli etken ülkemizde el-Müberred ve *el-Kâmil fi'l-Edeb* adlı eseriyle ilgili çok az çalışma yapılmış olmasıdır.

Araştırma bir giriş, iki bölüm ve sonuçtan ibarettir. Girişte Ebu'l-Abbâs el-Müberred'in yaşadığı dönem hakkında genel bilgiler verilmiştir. Birinci bölümde, Ebu'l-Abbâs el-Müberred'in hayatı, ders aldığı hocaları, öğrencileri, eserleri, ilmi kişiliği, içinde yaşadığı siyasî ve kültürel çevre, belâgatle ilgili görüşleri ve belâgat âlimleri içindeki konumu ele alınmıştır. İkinci bölümde de, yazarın *el-Kâmil fi'l-Edeb* adlı kitabının genel özellikleri, metodu, önemi, edebî yönü, içeriği, ele aldığı önemli konular ve üzerinde yapılan çalışmalar incelenmiştir.

Kelâmî Açıdan Allah'ın Affı

Ahmet MÜJDECİ

Danışman: Yard. Doç. Dr. Durmus ÖZBEK

118 Sayfa

Gerek beşerî dinlerde gerekse ilâhî dinlerde faziletli bir davranış olarak kabul ve tavsiye edilen "affetmek" kelimesi genel olarak kötülüğü yok sayarak hesaba çekmemek, sorumlu tutmamak anlamında kullanılmaktadır. İslâm dininde günahları affetme yetkisi tamamı ile Allah Teâlâ'ya aittir. Allah Teâlâ kendisini "affedici" olmakla vasıflandırmış, Kur'ân'da affettiği kullarına örnekler vermiştir.

Hız. Peygamber de kendisine yönelik olarak işlenen kötülükleri affederek insanları affa teşvik etmiştir.

İnsanın Allah'a yakın olması ve diğer insanlarla iyi ilişkilerini sürdürebilmesi için affedici bir ahlâka sahip olması gerekmektedir.

SÜİFD / 24  
210

Günah işleyen mü'minlere karşı kelâm mezheplerinden Hâricîlerin takındığı aşırı sert tutum ile Mürcie'nin takındığı dinin ciddiyetinden uzak tutum karşısında küçük farklara rağmen Eş'ariyye ve Mâtürîdiyye mezhepleri tutarlı, makul, nakli esas alan tutumlarıyla İslâm dünyasında büyük kabul görmüş ve geniş halk kitlelerinin mezhebi haline gelmişlerdir.

İBNÜ'L-ENBÂRÎ'NİN HAYATI ve el-İNSÂF ADLI ESERİNDEKİ METODU

Bayram ÖZDEMİR

Danışman: Dr. ORHAN PARLAK

150 Sayfa

Ebu'l-Berekât Kemâlü'd-Dîn Abdu'r-Rahmân b. Muhammed b. Ubeydullâh b. Ebî Saîd, genel olarak İbnü'l-Enbârî olarak bilinir. Bu nedenle aynı şekilde İbnü'l-Enbârî diye bilinen diğer ünlü âlim Ebû Bekr Muhammed b. el-Kâsım el-Enbârî ile karıştırılmamasına dikkat etmek gerekir.

İbnü'l-Enbârî Nizâmiye Medreselerinde el-Cevâlikî ve eş-Şecerî'den dersler aldı ve en sonunda aynı medresede kürsü başkanı olarak yerini aldı. Yine son yıllarını inzivaya çekilerek ve iyilikler yaparak geçirdi. Onun çalışmalarının (eserlerinin) sayısı yetmişten fazladır ve o skolâstik sistem için mükemmel öneriler sunmuştur. O, sonu elifle (â) ile biten kelimeler hakkında bilimsel bir araştırma ortaya koymuş olup bu çalışmasının ismi *el-Maksûr ve'l-Memdûd*'dur. Sıradan gramer kurallarını veren eseri olan *Esrâu'l-Arabiyye*'nin yanında Kur'ân'da geçen alışılmadık (garîb) kavramları inceleyen *el-Beyân fî Garîb-i l'râbi'l-Kur'ân*, dil âlimlerinin biyografilerini veren bir sözlük niteliğinde olan *Nüzhetü'l-elibbâ*, Basra ve Kûfe dil âlimleri arasındaki belli başlı tartışma konularını ele alan *el-İnsâf fî mesâil-i'l-hilâf*, diyalektik tartışmalarda dilcilere yardımcı olsun diye yazılmış olan bir ders kitabı niteliğindeki *el-l'râb*, mantıklı ve doğru düşünme için gerekli olan gramer ve mantık kurallarını konu edinen *Lume'u'edille* isimli eserleri vardır.

*El-İnsâf fî mesâil-i'l-hilâf* isimli eseri Arap dili biliminde birbirine rakip olan, Basra ve Kûfe ekolü diye isimlendirilen iki ekolün görüşlerini konu edinen eleştirel bir çalışmadır.

#### KUR'ÂN'DA VE TEVRAT'TA HZ. İBRAHİM'İN İNANÇ KONUSUNDAKİ AKILCI TUTUMU

Enver POLATOĞLU

Danışman: Prof Dr. M. Sait Şimşek

114 Sayfa

Tarih boyunca yüce Allah insanlara hak yolu göstermek üzere peygamberler göndermiştir. Bu peygamberlerin hepsi tevhid dinini kalplere yerleştirmek için mücadele etmişlerdir. Hz. İbrahim de bu peygamberlerden biri olup, Yahudilik, Hristiyanlık ve İslâmiyet tarafından referans olarak gösterilmiştir.

Tevrat'ta Hz. İbrahim'in hayat hikâyesi, soyu, göçleri gibi konulardan detaylı olarak işlenmekte ve Hz. İbrahim sadece tarihî bir şahsiyet olarak değerlendirilmektedir.

Kur'ân'da ise Hz. İbrahim'in mesajları ön plana çıkarılmış ve akılcı tutumlarına dikkat çekilmiştir. Kur'ân'ın dikkat çektiği konular tebliğ açısından büyük önem taşımaktadır.

Hz. İbrahim içinde doğduğu putperest toplumun inançlarına göre bir hareket noktası belirlemiştir. Önce onlar gibi düşündüğü izlenimi verip, daha sonra kavminin hatalarını ortaya koymuştur. Bu sayede hem onlara mesajlarını dinletmiş, hem de putların ve gök cisimlerinin tanrı olamayacağını ortaya koymuştur. Hz. İbrahim gök cisimlerini asla tanrı edinmemiştir. Onun tek amacı bu inancı taşıyan bir milleti akılcı ve somut örneklerle hakka davet etmektir.

#### NAZİF HASAN DEDE ve TA'RİFÜ'S-SÜLÛK ADLI ESERİ

SÜİFD / 24

211

Fatih BİLGİN

Danışman: Doç. Dr. Hülya KÜÇÜK

101 Sayfa

Bu çalışmamızda XIX. Asırda yaşamış olan İstanbul Beşiktaş Mevlevîhânesi postnişini Hasan Nazif Dede'nin müellifi olduğu *Ta'rifü's-Sülûk* adlı eserini inceledik.

İçerisinde çeşitli tasavvufî konuların işlendiği ve farklı rivâyetlerin geçtiği bu risâleyi tasavvuf ilminin kriterlerine göre belli başlı klasik tasavvuf kaynaklarından faydalanarak ele aldık.

Çalışmamızın birinci bölümünde Nazif Hasan Dede'nin yaşadığı XIX. asrı, bu devrin siyasî, sosyal, kültürel yönlerini, yaşadığı devirdeki tasavvufu, bu devre damgasını vurmuş olan mutasavvıfları ve ilim adamlarını, Nazif Hasan Dede'nin hayatını, çocukluğundan itibaren ilme ve tasavvufa olan ilgisini, tasavvufî kişiliğini inceledik. İkinci bölümde ise; *Ta'rifü's-Sülûk*'te izlediği metodu, eserin genel özelliklerini, konuları işleyiş yöntemini ve bu eserde ele aldığı zühd, fakr, mürşid-i kâmil, muhabbet ve ilâhî aşk, ilim, riyâzet ve mücâhede, fenâ, vahdet-i vücûd, Hz. Peygamberin çocuk sevgisi, tasavvuf ve siyaset ilişkisi gibi konuları çeşitli tasavvufî kaynaklardan faydalanarak ele aldık. Daha sonra ekte *Ta'rifü's-Sülûk*'ün metnini ve metnin Latinizesini vererek çalışmamızı tamamladık.

İBN DÜREYD VE CEMHERATÜ'L-LÜĞA ADLI ESERİ

Fatih KILINÇ

Danışman: Yard. Doç. Dr. Muhittin UYSAL

113 Sayfa

Bir giriş ve iki bölümden oluşan çalışmada İbn Düreyd'in hayatını ve meşhur eseri *Cemheratü'l-Lüğa* analiz edilmeye çalışılmıştır.

III. asrın ilk çeyreğinde dünyaya gelen İbn Düreyd, yaklaşık bir asırlık hayatı boyunca Arap dilbiliminin gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Döneminin en meşhur hocalarından ders almış ve yine döneminin en meşhur âlimlerine ders vermiştir. Arapça lügatçilik sahasında el-Halîl b. Ahmed'in açtığı çığırı bir yandan takip edip diğer yandan da geliştirerek kendinden sonrakilere ışık tutup kılavuzluk etmiştir.

İsmiyle özdeşleşen *Cemheratü'l-Lüğa* adlı eseri, Arap dünyasında ilk alfabetik sözlük olarak kabul edilmektedir. İbn Düreyd, bu eserinde bazı ana bâblar oluşturmak suretiyle kalb sistemini uygulamıştır. Kelimelerin anlamlarını verirken Kur'ân-ı Kerîm'in yanı sıra hadis, şiir ve mesellerden çokça örnekler vermiştir. İbn Düreyd'in bu eseri daha sonra yazılan lügatler için de hem bir delil hem de başvuru kaynağı olmuştur.

ŞAH VELİYYULLAH DİHLEVÎ'NİN ULÛMU'L-KUR'ÂN ANLAYIŞI

Güneş ÖZTÜRK

Danışman: Prof. Dr. Yusuf İŞİCİK

106 Sayfa

Bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır.

Girişte Ulûmu'l-Kur'ân kavramını ortaya çıkışı, tarihi süreç içerisinde gelişimi ve Dihlevî'ye kadar ve ondan sonra günümüze kadar bu konuda yazılan belli başlı eserler özet olarak tanıtılmıştır.

Birinci bölümde Dihlevî'nin hayatı, ilmî şahsiyeti, dönemindeki önemli olaylar, bu olayların onun eserlerine ve ilmi birikimine etkisi vb konular ele alınmıştır.

İkinci bölümde ise Kur'ân ilimleri kavramından başlamak üzere Dihlevî'nin ele aldığı konular mukayeseli olarak incelenmiş, Diğer âlimlerle örtüşen ve farklı olan yerler belirlenmeye çalışılmıştır.

Sonuç kısmında ise, bu araştırmanın neticeleri ortaya konulmak suretiyle genel bir değerlendirme yapılmıştır.

## İBN RÜŞD'ÜN BİDÂYETÜ'L-MÜCTEHİD'İNDE EBÛ HANİFÊ'YE AİT GÖRÜŞLERİN TAHKİKİ

Havva USTA

Danışman: Prof. Dr. Orhan ÇEKER

227 Sayfa

Çalışmamızda İbn Rüşd'ün hilâf kitabı niteliğinde olan *Bidâyetü'l-Müctehid* adlı eserinde Ebû Hanîfe'ye ait olarak naklettiği görüşleri tahkik etmeye çalıştık. Tezimizde de bahsettiğimiz üzere bir mezhebe mensup bir âlimin başka bir mezhebin görüşünü naklederken bazı hatalara düştüğü görülür. Bunların sebepleri arasında mezhebî taassup, objektif olamama, diğer mezhebin ana kaynaklarına ulaşamama, istilâh farklılığından doğan yanlış anlaşılımlar, herhangi bir kaynağa dayandırılmadan zihindeki kanaatle yetinme gibi durumlar sayılabilir. İbn Rüşd'ün de eserinde İmam Ebû Hanîfe'nin görüşlerini verirken bazı hatalara düştüğü görülür. Bu hatalar mezhebî taassup ve objektif olamamaktan kaynaklanmamaktadır. *Bidâyetü'l-Müctehid*'de İmam Ebû Hanîfe'ye dair 974 görüş incelenmiş olup, 94 hatalı görüş tespit edilmiştir. Bunlar 1. bölümde Hadesten Taharet, Namaz, Oruç, İtikâf, Hac, Cihad, Kurban, Sayd konularında ; 2. bölümde Nikâh ve Talâk, Zihâr konularında, 3. bölümde Büyû', Kırâd, İcâre, Kismet, vekâlet, vedâa, Ferâiz ve Kitâbet konularında; 4. bölümde Diyât, Sirkat, Cirâh, Zinâ ve Akdiye konularındadır.

SÜİFD / 24

## HAK VE SORUMLULUKLARI BAKIMINDAN İSLÂM HUKUKUNDA YETİMLER

Nurullah ESKİ

Danışman: Doç. Dr. Halit ÇALIŞ

120 Sayfa

Yetimlerin hak ve sorumluluklarını incelediğimiz çalışmaya, konunun çerçevesi, kaynak, yöntem ve amaçla giriş yapılmıştır.

Birinci bölümde yetim kelimesinin kapsamı, diğer semavî dinlerde yetim, cahiliyede yetim ve modern öncesi ve sonrası bazı toplumlarda yetim ve sosyal hizmet kavramı ve yetim başlıklarını içermektedir.

İkinci bölümde yetimin Kur'ân ve sünnette genel olarak ele alınışı yer aldıktan sonra daha çok yapılan tefsirler gözetilerek Kur'ân ve sünnette yetimin aile içindeki yeri, malı, ganimet, fey ve mirastaki hakları ile yetimlerle ihtilat konusu işlenmiştir.

Üçüncü bölümde ise, yetimlerin sosyal hakları ve malî hakları genel başlıklarında himayeleri, evlilik kurumundaki yerleri, yetimlerle birlikte yaşama ve yetim malının vasfı, çalıştırılması, ikrazı, yetim malının zekâtı, ganimet, fey ve mirastaki hakları ele alınmıştır. Konular işlenirken tezvîc-i sığâr, teaddüd-i zevcât, ihtilât, tebennî, lakît, ikrâz, para vakıfları, eytam sandıkları, emvâl-i eytâm nizamnameleri ve dede yetimi terimlerine başlıklar altında açıklama getirilmeye çalışılmıştır.

#### KUR'ÂN VE HADİS BAĞLAMINDA ZÜHD HAYATI

Mustafa TÜRKÖZ

Danışman: Prof. Dr. Süleyman TOPRAK

178 Sayfa

Çalışmamız bir giriş ve iki bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş bölümünde "Zühd Kelimesinin Semantik Tahlili" başlığı altında, zühd kelimesinin lügavî ve terim manasıyla beraber, zühd kelimesiyle eş anlamlı kavramlardan bazıları (takvâ, vera', tebettül, tehannüs) ve Zühdün Tasavvuf Tarihindeki Yeri üzerinde durulmuştur.

Birinci bölümde "Kur'ân-ı Kerîm'de Zühd" başlığı altında, Kur'ân-ı Kerîm'de zühd ve anlam alanı, ikinci bölümde "Hadislerde Zühd" başlığı altında, Hz. Peygamber (sav)'in zühd hayatı, sahabede zühd ve zühd hayatıyla meşhur sahabiler, örnekler vererek konu ele alınmıştır.

İşte İslâm'da zühd hayatı olarak ifade edilen, ilk olarak asr-ı saâdet döneminde Hz. Peygamber (sav)'in son derece sade ve gösterişten uzak yaşantısıyla başlayan, Kur'ân'da tezkiye, takvâ ve tebettül kelimeleriyle ifade edilen bu hal, ibadet, ahlâk ve nefsin terbiyesi olarak kabul edilmiştir. Başlangıçta zâhidlik ve zühdî yasayış olarak bilinen zühd hayatı, zamanla gelişerek hicrî II. ve III. asırda metodu ve hedefi olan bir ilim olarak ortaya çıkmış, daha sonra tasavvuf adıyla sistemleşerek gelişmesine devam etmiştir.

#### EBÛ BEKR İBNÜ'L-ENBÂRÎ VE el-EZDÂD Fİ'L-LUGA ADLI ESERİ

Murat KAYA

Danışman: Dr. Orhan Parlak

172 Sayfa

Ebû Bekr İbnü'l-Enbârî hicrî üçüncü yüzyılda Bağdat'ın Enbâr şehrinde doğmuş dönemin ünlü nahivci ve dilbilimcisidir. İlk eğitimi babası Kâsım b. Muhammed'den almıştır. İlmî çalışmalarını Kûfe'de sürdürmüş, dönemin ünlü âlimlerinden Sa'leb'e öğrencilik etmiş ve Kûfe ekolünün önemli temsilcilerinden biri olmuştur.

Eserlerini daha çok kıraat, dil ve edebiyat alanında yoğunlaştırmıştır. İbnü'l-Enbârî'nin hayatını incelediğimizde yaşamındaki sadelik, ilim uğruna evlenmemiş olması, ezber yeteneğinin ve hafızasının güçlü olması dikkat çekicidir.

Tezimiz giriş ve iki bölümden oluşmaktadır. Girişte Arap dili ve dilbilimle ilgili çalışmalardan, ezdâdın tanımı ve bu konudaki ilim adamlarının farklı görüşlerinden ve bu alanda yazılan ilk ezdâd kitaplarından bahsettik.

Birinci bölümde ise, İbnü'l-Enbârî'nin hayatı ve kişisel özellikleri, eserleri, dille ilgili çalışmalarından bahsettik. İkinci bölümde ise, *el-Ezdâd fi'l-Luğa* isimli eserinin yazılma nedenini, konusunu, metodunu, eserde istifade edilen kişiler ve kaynakları ve ilmi değerini inceledik.

İkinci bölümün sonunda ise eserde yer alan zıt kelimeleri ve bunlarla ilgili şahitleri inceledik. Eserde üç yüz elli yedi tane zıt kelime bulunmaktadır. İbnü'l-Enbârî bu alanda kendisinden önce yazılmış eserlerin en hacimlisini yazmıştır. Eserde zıt kelimeleri ispatlamak için Kur'ân'dan, hadisten ve şiirlerden çok miktarda delil getirilmiştir.

## GÜNÜMÜZ HUKUKUYLA MUKAYESELİ OLARAK İSLÂM HUKUKUNDA ÖZEL HAYATIN KORUNMASI

Prof. Dr. Ahmet YAMAN

Hüseyin ÖRESİN

107 Sayfa

Bu tez çalışmamızda günümüz Türk hukukuyla karşılaştırmalı olarak İslâm hukukunda özel hayatın korunmasını inceledik.

Özel hayatın korunması insan hakları içinde son derece büyük öneme sahiptir. İslâm hukukunun temel kaynakları olan Kuran ve sünnet özel hayatın korunması noktasında çok sayıda düzenleme içermektedir. Örnek olarak burada Kur'ân'dan şu ayeti aktarabiliriz: "Ey iman edenler! Zannın çoğundan kaçının. Çünkü zannın bir kısmı günahtır. Birbirinizin kusurunu araştırmayın. Biriniz diğerinizi arkasından çektişirmesin..." (Hucurât, 49/12)

10 Aralık 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde vurgulanan özel hayatın korunması Türk Anayasalarında ise tam olarak 1961 Anayasası'nda düzenlenmiştir.

Özel hayatın korunması ahlâk hukuk ilişkisi açısından da son derece önemlidir. Karşı karşıya kaldığımız pek çok problem ahlâkî değerlerin desteği olmaksızın sadece hukuk yoluyla çözülemez. Özellikle özel hayatın korunması noktasında ahlâkî değerler çok önemli bir unsurdur. Kanaatimizce ahlâkî ve hukukî değerler aslında gerçekliğin birbirini tamamlayan iki görünümüdür ve ideal bir toplum her iki unsurun uyumlu birlikteliğinden oluşur.

SÜİFD / 24

215

## ARAP DİLİ VE EDEBİYATINDA MESELLER, DİL VE BELÂGAT YÖNÜNDEN ÖZELLİKLERİ

İdris PULLU

Danışman: Dr. Ayhan ERDOĞAN

134 Sayfa

Arap edebiyatı nesir türünün güçlü örneklerinden olan meselleri incelediğimiz bu çalışmamızda öncelikle meselin ne olduğu, hangi anlamlarda kullanıldığı, çıkış yerleri ve dönemlerine göre kısımları, bu konuda yapılmış çalışmalar hakkın-

da bilgi verdik. Ardından mesellerin yoğunlaştığı konuları başlıklar halinde verip ilgili mesellerden örnekler verdik. Mesellerin tercümeleriyle beraber kullanım yerlerini de asıllarına bağlı kalarak ifade ettik. Ayrıca mesellerin dil özelliklerini inceleyip bu konuda ulaştığımız bilgileri başlıklar halinde örnekleriyle beraber açıkladık. İfade üslubunun çok etkili olması sebebiyle meselleri, içerisinde kullanılan edebî sanatlar yönüyle ele alıp, bu sanatları başlıklar halinde ilgili örnekleri vermek ve sanatları açıklamak suretiyle; anlam sanatları, lafza dayalı söz sanatları ve manaya dayalı süsleme sanatları şeklinde sınıflara ayırdık. Sanatları incelerken belâgat kitaplarını esas aldık.

AHMED b. HANBEL'den GELEN ÇOKLU RİVÂYETLER (el-Muğnî Örneği)

İsa ATCI

Danışman: Prof. Dr. Orhan ÇEKER

120 Sayfa

Hanbelî mezhebinin kurucu imamı olan Ahmed b. Hanbel (d. 241/855) hadis ilminin yanı sıra fıkıh ilmi ile de meşgul olmuş ve birçok meselede fetva vermiştir. Ne var ki, şahsından ve görüşlerini nakleden râvilerden kaynaklanan bazı sebeplerden dolayı bize kendisinden aynı mesele hakkında iki, üç, dört ve hatta beş farklı görüş nakledilmiştir.

Çalışmamızı kendisi ile sınırlı tuttuğumuz, İbn Kudâme'ye (d. 620/1223) ait olan *el-Muğnî alâ Muhtasari'l-Hırakî* isimli eser Hanbelî mezhebinin temel kaynakları arasındadır.

Çalışmamız bir giriş ve dört bölümden oluşmaktadır.

Giriş bölümünde, Ahmed b. Hanbel-İbn Kudâme'nin hayatları, eserleri, ilmî kişilikleri ve *el-Muğnî* isimli eser hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde, Ahmed b. Hanbel'den aynı mesele hakkında gelen ikili rivâyetler, ikinci bölümde, Ahmed b. Hanbel'den aynı mesele hakkında gelen üçlü rivâyetler, üçüncü bölümde, Ahmed b. Hanbel'den aynı mesele hakkında gelen dörtlü rivâyetler, dördüncü bölümde, Ahmed b. Hanbel'den aynı mesele hakkında gelen beşli rivâyetler, konu başlıklarına göre tespit edilmiştir.

KUR'ÂN-I KERÎM'DE MEVCUT İSİM, KÜNYE VE LÂKAPLAR

Kazım PULLU

Danışman: Prof. Dr. İsmet ERSÖZ

205 Sayfa

Kur'ân-ı Kerîm'de insanlığa örnek ve ibret amacına yönelik olarak kendilerinden bahsedilen şahsiyetleri ele aldığımız çalışmamızda, onların hayat hikâyelerinden günümüze mesajlar ve dersler çıkarmayı hedefledik. Her biri kendi alanının zirvesini temsil eden bu şahsiyetler, insanlık tarihinden bugüne unutilan binlercesi arasından özellikle unutulmaması istenen isimlerdir. Gerek isim, gerekse künye ve lâkap verilerek zikredilen bu şahsiyetler hakkında Kur'ân'da verilen bilgileri özetle aktardık. Hem sıhhat problemleri hem de asıl konudan uzaklaşırız

endişesiyle Kur'ân dışındaki malumatı kullanmamaya özen gösterdik. Ayrıca gücümüz nispetince isimlerin etimolojik kökenlerini tespit etmeyi de ihmal etmedik.

### MÜNÂVÎ'NİN SÜYÛTÎ'YE İTİRAZLARI (FEYZU'L-KADÎR'İN ALTINCI CİLDİ ÖRNEĞİ)

Lokman YILMAZ

Danışman: Prof. Dr. Zekeriya GÜLER

86 Sayfa

Hadisleri bir araya toplama amacıyla yapılmış çalışmaların en önemlilerinde biri de Süyûtî'nin *el-Câmiu's-Sağîr* adlı eseridir. Süyûtî'nin mütesahhil olarak kabul edilmesine rağmen bu kitabın İslâm dünyasında yaygın bir şekilde kullanılması, içinde yer alan rivayetlerin sıhhatinin tespitini zorunlu kılmaktadır. Münâvî'nin *Feyzu'l-Kadîr* adlı şerhi bu amaçla yapılmış çalışmaların başında gelmektedir.

Münâvî, eserinde Süyûtî'nin *el-Câmiu's-Sağîr*'deki rivayetlerin sıhhati hakkında vermiş olduğu hükümlere bazı itirazlarda bulunmaktadır. Bizim çalışmamızda Münâvî tarafından Süyûtî'ye yöneltilen itirazlar *Feyzu'l-Kadîr*'in 6. cildi çerçevesinde ele alınmıştır.

Süyûtî, eserine hadis usulü açısından makbul olmayan rivayetlerden çok sayıda almıştır. Onun eserini şerh eden Münâvî, kimi yerlerde dolaylı yoldan, kimi yerlerde açıkça bazı rivayetlerin bu eserde yer almasını eleştirmektedir. Eleştiri konusu olan rivayetler tarafımızdan incelenmiş, mezkûr müelliflerin haklı veya haksız olduğu noktalar belirtilmiştir.

Münâvî, her ne kadar bazı hükümler noktasında hata etmiş olsa da *el-Câmiu's-Sağîr*, Münâvî'nin şerh çalışmasının yardımı olmadan okunması doğru değildir.

### KUR'ÂN AÇISINDAN KADININ ŞAHİTLİĞİ VE MİRASTAKİ KONUMU

Mehmet Sait YILDIRIM

Danışman: Doç. Dr. Fethi Ahmet POLAT

120 Sayfa

Kadın insanlık tarihi boyunca hemen hemen bütün toplumlarda tartışılmış; yaratılışı, akli, sahip olduğu fitrî özellikleri ve hakları üzerinde ilim adamları tartışmış ve bu tartışmalar günümüze kadar uzanmıştır.

Bu çalışmada kadınla ilgili olarak gündeme getirilen bazı hususları ele aldık. Çalışmamız üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde ilk kadının yaratılışını iki kutsal metin olan Kitâb-ı Mukaddes ile son vahiy Kur'ân-ı Kerîm'in verilerine göre indelmeye çalıştık. İkinci bölümde Kadının Şahitliğini ele aldık. Üçüncü bölümde ise Kadının Mirastaki Payı konusunu incelemeye çalıştık. Tezin içeriği ve vardığımız sonuçlar hakkında şunları söylemek mümkündür;

Tevrat ilk günahı dolaylı ilk kadını suçlu ve günahkâr gösterirken Kur'ân, suçu ilk kadına değil ilk erkeğe atmıştır. Ayrıca ilk kadın Tevrat'a göre Âdem'in eğri kaburgasından yaratılmıştır. Kur'ân'a göre ise, ilk kadının yaratılışı açık bir

şekilde ifade edilmemiştir. Bununla birlikte bazı ayetlerde ilk kadının Âdem'den yaratıldığına dair işaretler bulunmaktadır.

Kadınların şahitliklerinin kabul edilmediği ya da en az iki kişi olmalarının gerektiği durumlar, kadınların erkeklerden daha aşağı bir seviyede oldukları anlamına gelmez. Burada asıl amaç hakkın zayı olmaması ve adaletin tam olarak sağlanmasıdır, denilebilir.

Mirasta kadının alacağı pay, bütün durumları kapsayacak şekilde sabit görünmemektedir. Kadının, erkeğin yarı pay aldığı sadece aynı anne-babanın öz çocukları olarak erkek kardeşiyle birlikte olduğu durumda geçerlidir. Bunun dışında kadının alacağı pay bulunduğu duruma göre değişmektedir. Dolayısıyla Kur'ân, kadına ve erkeğe yüklediği sorumluluk çerçevesinde ve nimet-külfet dengesine göre miras paylaşımını düzenlemiştir.

Bize göre Kur'ân, getirdiği evrensel mesajlarla bütün sahalarda olduğu gibi kadın konusunda da köklü değişiklikler yapmış, kadına reva görülen tüm haksızlıkları ortadan kaldırmış, tüm haklarını kendisine tevdi etmiştir.

#### KUR'ÂN'IN YETİMLERE BAKIŞ AÇISI

Mehmet Şirin AYRAL

Danışman: Prof. Dr. İsmet ERSÖZ

105 Sayfa

Kimsesiz çocuklarını gözetmeyen, onlara yardım eli uzatmayan toplumların felâketlere uğrayacakları muhakkaktır. Yetim; yetim olmak, yalnız kalmak, yalnız kalan vb. gibi lügat manalarına gelir. Terim anlamı ise: İnsanlardan, bulduğundan önce babasını kaybedenlere yetim denilir.

Cahiliye toplumunda yetimler akraba bile olsalar her zaman haksızlığa ve zulme uğramışlardır.

Kur'ân-ı Kerîm, toplumun diğer sosyal sorunlarına çözümler önerdiği gibi yetimler için de çözüm önerileri sunmuştur. Nitekim Mekke'de daha ziyade yetime iyi muameleye teşvik, kötü muameleden de nehyedici ayetler gelmesine mukabil, Medine'de yetimlerin himayesi hususunda daha kesin emirler, daha müşahhas tedbirler ihtiva eden ayetler gelmiştir.

Kur'ân-ı Kerîm'e bakıldığında, yetimlere iyi davranma emirleri ile dopdolu olduğu görülür. Kur'ân-ı Kerîm, yetimlere iyi davranmayı, onlara güzel söz söylemeyi, onları doyurmayı ve onlara hayırda bulunmayı tavsiye eder. Kur'ân, yetimlere mallarının verilmesi, onların mallarının yenilmemesi ve onlara adaletli davranılmasının gerektiğini ifade eder. Kur'ân, yetimin güçsüzlüğünün sömürülmesini de yasaklar.

İslâm toplumu, kendi problemlerini çözmek için bazı müesseseler kurmuştur. Bunlardan toplumun temeli olan aileye, daha belirleyici bir ifade ile ailede yetim kalmış çocuğa yönelik iki örnekten bahsedildi. Bunlar Darüşşafaka ile Darüleytâm müesseseleridir.

Ölen, dilenen, hapsilere düşen çocukların yasını ailesi çekse de tasasını topyekûn devlet çekmelidir.

## KADER-DUA İLİŞKİSİ

Muammer ÖKÇESİZ

Danışman: Prof. Dr. Süleyman TOPRAK

60 Sayfa

Yüksek lisans tez çalışması olarak hazırladığımız eserin birinci bölümünde, “Kaza”, “Kader” ve “Dua” kelimelerinin kavramsal çerçeveleri çizilerek, bu kavramların Kuran’da ve hadislerde kullanılışına örnekler verilmiştir. Ayrıca, “Kaza ve Kader konusunda itikadî mezheplerin görüşleri”, “Kadere imanın gereği” ve “Duanın, önemi, adabı, kabulü, psikolojik etkileri” gibi alt başlıklarla içerik zenginleştirilmeye çalışılmıştır.

İkinci bölümde ise Allah’ın ezeli ilmiyle kâinatta olmuş ve olacak her şeyi bildiği gerçeği vurgulanarak kader konusu açıklanmış, dua konusu da bu açıklamalar doğrultusunda kaderle irtibatlandırılmıştır.

“Dua etmenin insanın kaderine herhangi bir etkisi olabilir mi?” sorusunun cevabının arandığı ikinci bölümde “Doğa olayları ve dua”, “Sosyal olaylar ve dua” ve “Tıp ve Dua” alt başlıklarıyla konu çözümlendirilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak şunları söyleyebiliriz: Yüce Allah, ezeli ilmiyle insanların yaptığı ve yapacağı her şeyi bilmektedir. İnsanın dua etmesi de kaderinde vardır ve Allah insanın dua edip etmeyeceğini de bilmektedir. Ancak insan, Allah’ın kendisine verdiği cüzî iradesini dua etmek yönünde kullanırsa ve bu duanın makbul olması için gereken şartları yerine getirirse, bu dua, kaderin değişmesi mümkün olan kısmında değişikliğe vesile olabilir.

## KUR’ÂN VE SÜNNETTE NAZAR

Muharrem KUZİY

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Durmuş ÖZBEK

83 Sayfa

Nazar konusunu Kur’ân’a arz ettiğimizde, Kur’ân’ın temel ilkeleriyle çelişmemektedir. Bununla beraber Kur’ân-ı Kerîm’de göz değmesi anlamında “nazar” kavramı açıkça geçmemektedir. Fakat müfessirlerin çoğunluğu tarafından nazar değmesine işaret ettiği belirtilen; Yûsuf sûresi 67. âyeti, Kalem sûresi 51. âyeti, Kehf sûresi 39. âyeti ve Felak sûresi bulunmaktadır.

Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) sünnetinde ise, göz değmesi anlamında “nazar” kavramı, nazarın nasıl etki ettiği ve nazardan korunmak için neler yapılması gerektiği konularında açık ve net bilgiler bulunmaktadır. Bundan dolayı nazar konusunda en net ve en doğru bilgiyi bizlere Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) hadis-i şerifleri vermektedir. Fakat Hiz. Peygamber’den (s.a.v.) gelen bu rivayetler de tevatür derecesine ulaşamamış âhâd rivayetleridir.

Meseleyi kelâmî açıdan incelediğimizde ise, nazar değmesi, itikadî bir hüküm ifade edecek şekilde “sübûtu kat’î, manaya delâleti kat’î” olarak Kur’ân ve Hiz. Peygamber’in (s.a.v.) sünnetinde yer almamaktadır. Ancak sahih hadislerde açıkça yer almasından dolayı nazar değmesi Ehl-i sünnet âlimleri arasında genel kabul görmüş bir konudur.

## İSLÂM BORÇLAR HUKUKUNDA MECLİS VE HÜKÜMLERİ

Hüseyin AMUCE

Danışman: Doç. Dr. Halit ÇALIŞ

103 Sayfa

İslâm borçlar hukukunun en önemli kısmını akitler oluşturur. Bunun sebebi, akitlerin içerisine aldığı konuların geniş olmasıdır.

Tezin temel hedefini, akitlerde meclis unsurunun tespit edilmesi oluşturur. Bu noktada akit meclisine bağlı olan muhayyerlikler ve mahiyetleri tezin tamamlanmasında ele alınan konulardır.

Akit meclisi, akdi meydana getiren tarafların içerisinde bulundukları, irade beyanlarının akdin konusu üzerinde birleştiği zaman dilimidir. Meclis için zaman dilimidir yargısı, modern iletişim araçları ile kurulan akitler düşünüldüğü zaman daha isabetlidir.

Akit meclisi, icapta bulunan tarafın irade beyanıyla başlar. Bu şekilde başlayan meclis, akit tamamlanınca sona erer. Meclis ayrıca akdin bir sebeple bozulması halinde de sona erer.

Akit meclisi içinde doğan muhayyerlikler, akit ile ilgili problemleri çözmek noktasında önemlidirler. Meclis muhayyerliği, tarafların meydana getirdikleri akdi, birbirlerinden ayrılmadan önce tek taraflı olarak bozup bozmama serbestliğine sahip olmalarıdır. İslâm hukukunda akitlerin karşılıklı irade beyanları temeli üzerine kurulduğu düşünülür. Bu yönden bakıldığı zaman meclis muhayyerliğinin varlığına dair olan görüş daha iyi anlaşılır.

Modern iletişim araçları kullanılarak akit oluşturulduğu zaman meclis, kullanılan aracın yapısı dikkate alınarak belirlenir. Eğer araç, eş zamanlı iletişime imkân veriyorsa akit, hazır olan kimseler arasındadır. Burada meclis, tarafların irade beyanlarını öğrendikleri zaman dilimidir. İletişim aracı eş zamanlı iletişime imkân tanımiyorsa akit, gaip olan kimseler arasındadır. Bu durumda akit meclisi ilk irade beyanının karşı tarafa ulaştığı zaman dilimi olacaktır.

## ORYANTALİST JOSEPH SCHACHT VE "AN INTRODUCTION TO ISLAMIC LAW" ADLI ESERİ BAĞLAMINDA İSLÂM HUKUKUNA DAİR GÖRÜŞLERİ

Faruk SALDIRAN

Danışman: Prof. Dr. Saffet KÖSE

117 Sayfa

Oryantalizm, çok anlamlı bir olguyu ifade eden bir zihin dünyasına tekabül ettiği için, onun tek bir kavramsal ve anlamsal çerçevede sunulabilmesi oldukça zordur. Bu çalışmada biz, oryantalizmin niteliklerinden ve daha önce de ifade edilmiş anlamlarından hareketle onun "ne" olduğunu ortaya koymaya çalıştık. Oryantalizmin bu çok yönlü özelliğinin yansıması olarak kimisi onu "Bilimsel bir faaliyet" olarak nitelemiş; başkası "ideolojidir" demiş; bir başkası da, özellikle 19. yy.dan sonra belirginleşen bir özelliği olan "sömürgeciliğin bir aracı" olarak tanımlayabilmiştir. Kuşkusuz bu tanımlamaların her birinin gerçeklik tarafı vardır; ancak yukarıda da ifade edildiği gibi oryantalizmin belirli bir kavramsal çerçeve içerisinde sunulup anlamlandırılması onun eksik değerlendirilmesine yol açacaktır.

Batı'da İslâm'a dair yapılan çalışmaların sadece İslâm hukukunu ilgilendiren kısmı bile dikkate şayan ciddi bir yekûna ulaşmıştır. Bu birikimin gün geçtikçe katlanarak artması gerçeği karşısında bu yapıyı önemseyip özümsemenin zorunluluğu da kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bu yapının bir parçası yahut da bir düşünürün bu yapı içerisindeki yeri, bütünle ilişkisi kopanlararak ele alındığında, yapılmış olan değerlendirme, bütüncül bir değerlendirme sayılmaz. Herhangi bir konu veya şahsı inceleme konusu yapan kişinin somut mesele etrafında üretilmiş literatürü göz önünde bulundurma ve tartışma ortamına nüfuz etmesi gerekmektedir. Biz de bu çalışmamızda bu metodolojik yöntemi takip ederek oryantalizm ve onun İslâm hukuk yorumunu Joseph Schacht özelinde ele aldık.

#### İSLÂM HUKUKUNUN OLUŞUM DÖNEMİ MÜCTEHİTLERİNDEN REBÎ'ATÜ'R-RE'YİN (ö. 136/753) HAYATI ve İMAM MÂLİK İLE MUKAYESELİ OLARAK FIKHÎ GÖRÜŞLERİ

Ayşe KARAÇAL

Danışman: Prof. Dr. Ahmet YAMAN

113 Sayfa

Tam adı; Ebû Osman Rebî'a b. Ebû Abdurrahman Fârûk et-Teymî'dir. Medine'de yaşamış bir fıkıh âlimidir. 136/753 tarihinde Medine'de vefat etmiştir.

Rebî'a özellikle hakkında nass bulunmayan konularda eskilerin hükümlerinin yerine kendi re'yi ile karar vermek hususunda oldukça dikkat çekmiştir. Kendisine sorulan konular hakkında, kendi re'yini söylemekten çekinmemiş, öncekilerin bu konu hakkındaki düşüncelerini söyleyerek itiraz edenlere de "Bunun kendi görüşü olduğunu, isteyen alıp isteyen almayacağını" rahatlıkla söylemiştir. Bu nedenle de "Rebî'atü'-re'y" olarak anılmıştır.

Mâlik'in hocalarındandır. Daha sonra özellikle re'y de kullandığı metot nedeniyle Mâlik hocasına muhalefet etmiş ve onun ders halkasından ayrılmıştır. Her ne kadar hocasına muhalefet etse de Mâlik'in fıkında Rebî'a'nın etkisi açıkça görülmektedir.

Özellikle fıkhta re'yi kullanmak anlamında ilklerden olmuştur. Rebî'a'nın görüşleri müstakil olarak bir mezhep şeklinde ortaya çıkmamış da olsa, ortaya çıkan mezheplere ve kendinden sonrakilere ışık tuttuğu bir gerçektir.

SÜİFD / 24

#### GÜNÜMÜZ TÜRK HUKUKUYLA MUKAYESELİ OLARAK İSLÂM HUKUKUNDA ÂRİYET AKDİ

Cengiz KOÇ

Danışman: Prof. Dr. Ahmet YAMAN

65 Sayfa

Çalışmamız esnasında önce İslâm hukukunda mezheplerin âriyet akdine bakışlarını sonra da, günümüz Türk hukukunun bakışını, daha sonra da her iki hukuk sisteminin birleştikleri ve ayrıldıkları noktaları ortaya koymaya çalıştık. Zaman zaman da bu görüşler arasında tercihlerde bulunduk. Çalışmamızda ortaya koyduğumuz sonuçları şöyle özetleyebiliriz:

Âriyet: Dönülmesi kabil olmak üzere intifa hakkı karşılıksız olarak başkasına devredilen maldır.

Âriyet akdi ele aldığımız bütün hukuk sistemlerine göre teberra akidleri arasında yer almaktadır.

Haneî ve Mâlikî mezheplerinin görüşlerine göre; âriyet alan, âriyet aldığı malı sahibinin izni olmadan bir başkasına âriyet olarak verebilirken bizim de katıldığımız diğer mezheplerin ve günümüz Türk hukukunun görüşlerine göre ise veremeyeceği belirtilmiştir.

Haneî mezhebine göre âriyet akdi gayr-ı lâzım bir akit olduğu için tarafların akıllı olması yeterli iken diğer mezhepler ve günümüz Türk Hukukuna göre tarafların teberra yönelik akitleri yapabilecek ehliyeteye sahip olması gerekir.

Âriyet akdi bütün mezheplere göre bedelsiz olarak yapılır. Ancak günümüz Türk Hukukunda âriyet alanın ve verenin birlikte çıkarları söz konusu olduğunda da akit karşılıksız olarak yapılmış gibi kabul edilir.

Âriyet olarak alınan malın tazmin edilip edilmeyeceği fıkıhçılar arasında tartışılmıştır: Bizim de katıldığımız Hanbelî mezhebinin görüşüne göre; âriyet alınan mal her halükarda mazmundur. Şâfiî mezhebine göre ise âriyet mala hasar, kullanım esnasında geldiyse tazmin edilmez, kullanım dışında olmuşsa tazmin edilir. Malikî mezhebine göre ise âriyet mal saklana bilen bir mal ise tazmin edilir, değilse tazmin edilmez. Diğer mezhepler ve günümüz Türk hukukuna göre ise kullananın bir kusuru var ise meydana gelen zararı tazmin eder yoksa etmez.

Âriyet alınan malın normal masrafları, Şâfiî ve Hanbelî mezheplerinin dışında kalan mezhepler ile günümüz Türk hukukunun ve bizim de katıldığımız görüşe göre, âriyet alana aittir. Şâfiî ve Hanbelî mezheplerine göre ise, mal sahibine aittir.

Âriyet alınan malın geri verme masrafı bütün mezhepler ve günümüz Türk hukukuna göre âriyet alana aittir.

## II. FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ

### A. DOKTORA

ERZURUMLU İBRAHİM HAKKI'NIN AHLÂK FELSEFESİ

Hayrettin KARADENİZ

Danışman: Prof. Dr. Hüsameddin ERDEM

160 Sayfa (2006)

On sekizinci yüzyılın önemli düşünür ve bilim adamlarından olan Erzurumlu İbrahim Hakkı, birçok konuda eser yazmış meşhur bir Türk düşünürüdür. Bu çalışmada; düşünürün yazdığı kitaplar konusundaki ihtilâflı görüşler tespit edilerek, bu hususta gerçek bilgi verilir.

Düşünür alınan gıdanın, yıldızların, iklim ve coğrafi yapının huylara tesir edeceğini iddia etmektedir. O, bu düşüncesini din ile temellendirebilmek için bazı âyet ve hadisleri referans göstermektedir. Adı geçen iddianın gerçeği yansıtmayacağı bu çalışmada tartışılır.

Erzurumlu İbrahim Hakkı ahlâk felsefesinin temel problemlerini din ekseninde ele alarak onlara çözüm yolları göstermektedir. Mutasavvıf bir özelliğe de sahip olan düşünür, mertebe olarak insanları “melek mertebesi” ve “insan mertebesi” olarak ikiye ayırır. Bunlardan “melek mertebesi”ne ancak “az yemek, az uyumak, az konuşmak” vb. ile ulaşılabilir. Hâlbuki “insan mertebesine” sadece “mutedil davranışlar” ile ulaşılabilirliğini ve bunun da insanın doğasına daha uygun olduğunu benimseyerek mutluluğun meşakkatte aranmayacağını düşünmektedir.

Genel karakteristik özelliği bakımından onun ahlâk felsefesini aklî unsurlar, dinî ve mistik fikirler ihtiva etmektedir. Teleolojik (gayeci) açıdan ele alındığında ise, Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın ahlâk anlayışının eudaimonist (mutçu) karakterli olduğu görülür. O, sadece bir kişinin, bir toplumun veya bir milletin değil, aynı zamanda dünyadaki tüm insanların mutlu olmasını temin etmek için görüşler ileri sürmektedir.

KUR'ÂN VE SÜNNET REHBERLİĞİNDE ŞEYTANLA MÜCADELE  
EDECEK İNSANIN EĞİTİMİ

Mustafa ÇOBAN

Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK

137 Sayfa

Semavî dinler, insanın huzurlu bir dünya hayatı yaşaması ve ahirete hazır olması için gönderilmiş, peygamberlerin gayretleri de bu yönde olmuştur.

Yeryüzünün halifesi olarak yaratılan, iyilik ve kötülüğe yönelebilmek yeteneği olan, Kur'ân referanslarının bildirdiğine göre emaneti diğer varlıklar yüklenmekte isteksiz davranmalarına rağmen omuzlayan insanın, dünya ve ahiret mutluluğu elbette çok önemlidir. Ancak bu mutluluk ilk yaratılıştan verildiği gibi zahmetsiz ve sıkıntısız olarak insana verilmeyecek, karşılıksız verilen Cennet'e, sıkıntılarla

dolu bir dünya hayatının vahiy ve risâlet çizgisi paralelinde yaşanması sonucunda ulaşılacaktır. İlk karşılaşmada Cennet'ten kovulma ile insanı karşı karşıya bırakan Şeytan da, lânetlenmesinin sebebi olarak kendisini bilmek yerine, suçlu gördüğü insanın peşinden bu dünyada intikam alma isteği ile koşacaktır.

Şeytan ve insan kovulmuştur; Şeytan iyi ve güzel olan her yerden kovulduğu halde, insan cennetten çıkarılmıştır. Şeytan kovulmuş olduğu yerden insanın da uzaklaşması için gayret eder. Bu karşılaşmada -belki de kırılma noktası- insanın görevi Şeytan'a göre daha zordur.

## B. YÜKSEK LİSANS

### İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ ALTINCI SINIF ÜNİTELERİNİN ÇOKLU ZEKÂ KURAMINA GÖRE İŞLENİŞİ

Yasemin TÜTER

Danışman: Doç. Dr. Abdülkerim BAHADIR

237 Sayfa

Gardner tarafından 1983 yılında ortaya konan çoklu zekâ kuramına göre, insan zekâsı tek bir faktörle açıklanamayacak kadar çok sayıda yeteneğin bileşiminden oluşmaktadır. İnsanlar farklı alanlarda yeteneklere, potansiyellere sahiptirler. Bireylerin sahip olduğu bu yetenekleri "Zekâ alanları" olarak tanımlayan Gardner'a göre, 8 farklı zekâ alanı bulunmaktadır. Bu kurama bağlı olarak, öğrencilerin farklı boy, şekil, renk, cinsiyet ve kişiliklere sahip olması gibi, her birinin farklı tercihleri, ilgi alanları, öğrenme türleri, yetenek düzeyleri, güçlü ve zayıf yanlarının olduğu da göz ardı edilmemelidir. Birbirinden farklı zekâ alanlarına sahip öğrencilerin, farklı öğrenme ortamları oluşturularak daha iyi öğrenebilecekleri dikkate alınarak Çoklu Zekâ Kuramı'na uygun planlarla eğitim-öğretim gerçekleştirilmelidir.

Bu çalışmanın amacı İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi 6. sınıf ünitelerinde Çoklu Zekâ Kuramı'nın etkili ve verimli bir şekilde nasıl kullanılabileceğini tespit etmektir. Her bir zekâ alanına yönelik uygulanan etkinliklerle Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde öğrenme zevkli hale gelecek ve öğrencilerin motivasyon ve dikkatleri yüksek düzeyde kalacaktır. Klasik yöntem ve tekniklerle yapılan eğitim sonucunda kazanılan ezberlemeci tutumun yerini anlamlı öğrenme olarak Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinin verimlilik artacaktır.

### İSMAİL FENNİ ERTUĞRUL'UN MATERYALİZME ELEŞTİREL YAKLAŞIMI

Yusuf DAŞDEMİR

Danışman: Doç. Dr. Naim ŞAHİN

136 Sayfa

Batılılaşma süreci ile birlikte, Avrupa kökenli birtakım siyasî ve felsefî fikirler Türkiye'de yayılmaya ve tartışılmaya başlamıştır. Bu fikirlerden biri de materyalizmdir.

Materyalizm, maddeyi yegâne hakikat olarak gören ve varlığın, ruh, bilinç gibi kavramlara başvurmaksızın sırf maddî süreçlerle izah edilebileceğini iddia eden felsefî doktrin ve dünya görüşlerinin genel adıdır. Bu felsefî düşünce, İlk Çağ'da Demokritos, Epikuros ve Lukretius gibi düşünürlerin ortaya koyduğu Atomculuk ile başlamış ve 17. yüzyıl sonrasında doğa bilimlerinde sağlanan gelişmelerden güç alarak özellikle 18. yüzyıldan sonra Avrupa'da etkili bir fikir akımı haline gelmiştir. Türkiye'ye ise materyalizm, Beşir Fuad, Baha Tevfik, Abdullah Cevdet gibi düşünürlerin, Haeckel ve Büchner gibi batılı materyalist filozofların eserlerinden yaptıkları çevirilerle girmeye başlamıştır. Bu çevirilerle yayılmaya başlayan materyalist fikirler özellikle Ahmed Mithat, Filibeli Ahmed Hilmi, İsmail Fenni Ertuğrul gibi İslâmcı aydınlar tarafından tepkiyle karşılanmış ve bunlara karşı çeşitli reddiyeler kaleme alınmıştır.

Bu çalışmada, materyalizme yöneltilen eleştirilere örnek olması bakımından İsmail Fenni Ertuğrul'un eser ve görüşleri ele aldık ve bunların felsefî ve bilimsel açıdan değerini ortaya koymaya çalıştık.

İsmail Fenni Ertuğrul, materyalizmi Büchner'in *Madde ve Kuvvet* adlı eserinde ortaya koyduğu fikirleri esas alarak eleştirmiştir. Bu eleştirilerin, özellikle madde ve kuvvetin tanımı ve özellikleri, tabiatın oluşumu ve yapısı, Tanrı'nın varlığı ve tabiat ve insanla olan ilişkisi, ruhun varlığı ve mahiyeti ile insanın özellikleri konularında yoğunlaştığı tespit edilmiştir. Bundan dolayı çalışmamız, bu başlıklar esas alınarak hazırlanmıştır.

#### MİTOSLARDA YARATILIŞ MOTİFLERİ

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Galip ATASAĞUN

Tevfik AKSOY

180 Sayfa

Nesnelerin kökenini bilme arzusu insanda doğuştandır ve ilk insanla birlikte çeşitli şekillerde ifade edilmeye çalışılmıştır. Herhangi bir okuyucunun Dinler Tarihi'yle ilgili genel bir çalışmayı incelediğinde, işlenen konuların hemen hepsinin yaratılışla başladığı ve Eliade'nin dediği gibi "yeni bir yaratılışla sonuçlanıyor" olması, Dinler Tarihi'nde yaratılışa verilen önemi açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Mitoslarda Yaratılış Motifleri adlı çalışmamızda mitolojik ve dinî metinlere dayanarak evrenin ve insanın yaratılışını incelemeye çalıştık. Çalışmamız giriş, dört bölüm ve sonuç kısmından oluşmaktadır. Birinci bölümde mitos hakkında ve mitoslarda geçen yaratılış şekilleri hakkında genel bilgiler verdikten sonra ikinci bölümde Avrupa ve Afrika, üçüncü bölümde Asya, dördüncü bölümde Amerika mitoslarında yaratılış konularını ele almaya çalıştık. Çalışmamız sonucunda; evrenin yaratılışıyla ilgilenen mitosların yanı sıra, sadece kendi toplumlarının kökleriyle ilgilenen ve bunu açıklamaya çalışan, ulusal ruhu yücelten mitoslarında olduğu kanaatine ulaştık ve farklı medeniyetlere ait yaratılış mitoslarında yaratılış olayının değişik formlarda ortaya konduğunu gördük.

SÜİFD / 24

225

İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ DERSİ MÜFREDATI  
KONULARININ İLKÖĞRETİM ÖĞRENCİLERİNİN DİNÎ GELİŞİM  
NİTELİKLERİNE UYGUNLUĞU MESELESİ

Sami DURGUT

Danışman: Doç. Dr. Naim ŞAHİN

175 Sayfa

Eğitim, bireyde istenilen yönde davranış değişikliği meydana getirme amacıyla, sistemli bir şekilde yapılan bir faaliyet olarak göze çarpmaktadır. Günümüzde sosyal bilimlerde meydana gelen gelişmeler eğitim üzerinde etkili olmuş ve bu sebeple eğitim yöntem ve tekniklerinde de önemli değişiklikler gözlenmiştir. Zikredilen bu değişiklikler din öğretimi alanında da etkili olmuş ve daha önce klasik olarak temel dinî bilgiler ve Kur'ân'ı Kerîm'in öğretilmesiyle sınırlı olan din öğretimi alanı sosyal bilimlerin kullanmış olduğu deneysel verilerin ışığında din ve ahlâkla ilgili bilgilerin nasıl sunulabileceğini araştırmaya başlamıştır.

Öğretimin başarıya ulaşabilmesi için bireyin tanınması ve sunulacak bilgilerin bireyin algılama düzeyine uygun olarak sunulması önemlidir. Bu sebeple bireyin gelişim özellikleri ile DKAB konularının uyumlu olup olmadığının belirlenmesi ve konuların öğrencilerin gelişim özellikleri ile uyumlu olabilmesi için gerekenlerin tespit edilmesi DKAB dersinin amaçlarına ulaşması için gereklidir.

DKAB konuları ile İlköğretim 4-8. sınıf öğrencilerinin gelişim özelliklerinin karşılaştırılması sonucunda konuların çocukların kavrama kapasiteleriyle uyumlu olduğu ancak çocukların ilgi ve ihtiyaçlarına cevap verme hususunda yetersiz kaldığı görülmüştür. Bunun giderilmesi için bazı konuların bulunduğu sınıf düzeyinde değil çocukların ilgi duyduğu sınıf düzeyine alınması gerekmektedir. Bazı konuların programdan çıkarılması gerekmekte ve yine çocukların ilgi duyduğu, ancak programda yer almayan bazı konuların da programda yer alması gerekmektedir.

İBN KEŞİR TEFSİRİNDE HİRİSTİYANLIK

Ramazan ŞEN

Danışman: Prof. Dr. Mehmet AYDIN

141 Sayfa

Bu çalışmamızda İbn Kesîr'in hayatı hakkında kısa bir malumattan sonra onun tefsiri esas alınarak, Hz. Meryem, Hz. İsa'nın hayatı ve çalışmanın devamında Hristiyanlık, Hristiyanlığın temel meseleleri, Hristiyanlıktan bahseden ayetler açıklanmaya ve İslâm dininin kutsal kitabı olan Kur'ân-ı Kerîm'in ayetlerle ve hadislerle yorumlanmasından oluşan bu tefsirdeki bilgiler, Hristiyanlığın bakış açısına ve Hristiyanların Kutsal metinlerine göre değerlendirilmeye çalışılmıştır.

İbn Kesîr bu tefsirinde Meryem ve İsa'nın hayatını anlatırken geniş malumatlar, uzun rivayetler eşliğinde konuyu işlemeye çalışmıştır.

İbn Kesîr başta Kur'ân'da birçok yerde bahsedilen ve İslâm dini ile Hristiyanlık arasında tartışma konusu olan meselelere de değinmeye çalışmış, bu konuları eserinde ayetlerin yorumlarında izah etmiştir. Bu meseleler hakkındaki konu sonlarında yapılan değerlendirmelerde; İbn Kesîr'in bu konuları nasıl değerlendirdiği, değerlendirirken nelere dikkat ettiği, verdiği bilgilerin ve rivayetlerin İslâmî öğretilere ders düşüp düşmediği aktarılmaya çalışıldı.

İbn Kesîr'in, Meryem ve İsa'nın hayatını anlatırken ve Hristiyanlıkla ilgili konuları işlerken Hristiyanlıkla ilgili bilgilerinin de oldukça sınırlı olduğu ve klasik çizgide olduğu göze çarpmaktadır.

#### İSLÂM DÜŞÜNCESİNDE ZAHİR-BATIN AYRIMI AÇISINDAN KADIZÂDELİLER ÖRNEĞİ

Refik ERGİN

Danışman: Doç. Dr. Şahin FİLİZ

138 Sayfa

Kadızâdeliler hareketi Kadızâde Mehmed Efendi'nin görüşlerine dayanan bir harekettir. Bu hareket o dönemdeki bozulmalar sonucu Osmanlı toplumunda ortaya çıkmıştır. Bu yüzden Türk kökenli bir harekettir. Aynı zamanda geleneğe dönüşü istemektedir. Geleneğin kökenleri ise zahîrî yön ağır basmakta ise de bu hareketin temelinde -terimleşmiş anlamıyla- zahîrîlik yoktur. Bu yüzden zahîrî olarak nitelemeyiz. Ancak köklere dönmeyi istemesiyle köktenci, geleneğe dönüşü istemesiyle gelenekçi bir harekettir. Bu yüzden bu hareketi Türk Gelenekçi Köktencilik olarak adlandırdık. Bu hareket aynı zamanda sertlik yanlısı, değişim karşıtı ve antimodernist bir harekettir.

#### GÖÇ, KÜLTÜREL FARKLILIK VE KENTLEŞME SÜRECİNDE BOLVADİN İLÇESİ AĞILÖNÜ ÖRNEĞİ VE DİN

Saide TELLİER

Danışman: Doç. Dr. Mehmet AKGÜL

195 Sayfa

Son birkaç yüzyıl içinde Batı'da başlayan ve etkileri tüm dünyayı saran modern medeniyet, dünyanın öteki toplumlarını olduğu gibi Türk toplumunu da derinden etkilemiştir. Toplumumuzun son dönemde yaşadığı değişimlerin hızı kent merkezlerinde artarken, kırsal kesimlerde de değişimin izlerine şahit olunmaktadır.

Bu çalışmada İç Batı Anadolu'da örnek olarak seçtiğimiz Afyon'un Bolvadin İlçesi Ağılönü Bölgesi'nde değişen ve değişmeyen kültürel yapıları ve bu arada geleneksel toplum hayatının önemli bir kurumu olan dinin çok boyutlu fonksiyonunun değişimi ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümü Ağılönü Bölgesi'nin bağlı olduğu Bolvadin İlçesi'nin tarihçesi, coğrafi konumu, iklim ve bitki örtüsü, ekonomik, demografik özellikleri hakkında genel bilgileri içermektedir. İkinci bölümünde ise, Ağılönü'nün tarihî gelişimi ele alındıktan sonra coğrafi yapısı, ekonomik, demografik yapılanması hakkında genel bilgiler verilmiştir. Bununla birlikte sırasıyla bölgenin bugünkü görünümü, yani altyapı hizmetleri, mevcut mekân oluşum ve kurumları, üretim ve ticarî üniteleri gibi hayatın devamlılığını sağlayan fizikî özellikleri ve arka planındaki sosyo-kültürel ve dinî yapısı ele alınmıştır.

#### İBN SÎNÂ'NIN AHLÂK FELSEFESİNDE MUTLULUK

Oktay TAŞ

Danışman: Yard. Doç. Dr. İsmail TAŞ

85 Sayfa

İslâm Felsefesi geleneği içerisinde Meşşâî ekolün Fârâbî'den (v. 339/950) sonraki en büyük filozofu hiç kuşkusuz İbn Sînâ'dır (v. 428/1037). İbn Sînâ da, seleflerinin yaptığı gibi ahlâk disiplinini, felsefenin diğer disiplinleri olan metafizik, psikoloji ve siyasetle beraber ele almıştır.

İbn Sînâ tıpkı Aristoteles ve Fârâbî gibi insanın amacının mutluluğa ulaşmak olduğunu ve bu mutluluğu elde edebilmesinin ancak güzel bir ahlâka sahip olmasıyla mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

Bu çalışmadaki ana gaye, İbn Sînâ'nın genel ahlâk disiplini içerisinde onun "Mutluluk" anlayışını derinlemesine ve kapsamlı bir şekilde bir bütün olarak ortaya koymaktır.

Sunulan bu çalışma, felsefî, kültürel ve bilimsel mirasımızın kazanılmasında önemli bir yere sahip olan düşünürümüz İbn Sînâ'nın, Ahlâk Felsefesi ile ilgili düşüncelerinin ayrıntılı bir şekilde ortaya konmasına küçük bir katkı sağlama amacını taşımaktadır.

#### ELMALILI HAMDİ YAZIR'IN ESERLERİNDE DİN-TOPLUM İLİŞKİSİ

Mustafa ÖZDEMİR

Danışman: Doç. Dr. Bünyamin SOLMAZ

93 Sayfa

Elmalılı M. Hamdi Yazır, yakın tarihimizde çalışmaları ve fikirleriyle dikkatleri üzerine çekmiş, dinî ilimlerden felsefeye, siyasetten sanata kadar uzanan birikim ve tecrübesiyle mümtaz şahsiyetler arasındaki yerini almıştır. «Din-toplum ilişkisi » kavramı sosyolojik açıdan birçok konuyu içine alacak genişlikte bir kavram olduğu için din- toplum ilişkisinin 'ne'liğini ve 'nasıl'lığını tespit ve tahlil etmiş sosyologların formüle ettikleri, daha doğrusu din-toplum ilişkisinin daha iyi anlaşılmasını sistematik bir hale getirmiş olan Peter Berger'in, 'dışsallaşma, nesnelleşme ve içselleşme' şeklindeki görüşleri ile Ünver Günay'ın 'sübjektif din, objektif din ve sübjektif dinî tecrübenin objektifleşmesi' şeklinde ileri sürdükleri görüşlerden hareketle, benzeri düşüncelerin karşılığının Elmalılı M. Hamdi Yazır'da nasıl olduğunu tespit etmek amacıyla böyle bir çalışma yaptık. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde, Elmalılı M. Hamdi Yazır'ın okumalarımızda dikkatimizi çeken kendine özgü, sosyolojik değerlendirmelerinde din-toplum ilişkisinin içine girebilecek belli başlı konuları tasnifleyerek değerlendirmeyi amaçladık.

#### KUR'ÂN'DA TOPLUMSAL ÇATIŞMA

Mustafa SARMIŞ

Danışman: Prof. Dr. Mehmet BAYYİĞİT

174 Sayfa

Toplumsal çatışmalar, toplumun düzenini ve yapısını değiştirmesi açısından önemlidir. Toplumsal çatışmaların nedenleri değişiklik göstermektedir. Çatışmalar ideolojik, ekonomik, çıkarasal, sınıfsal ve yeni toplumsal hareketler olarak ortaya çıkabilmektedir. Dinler, insanların düşüncelerini değiştirerek, insanların

davranışlarını değiştirmektedir. Dinin belirlediği yön çerçevesinde inananlar, toplumsal yaşamlarını değiştirmek ve toplumda bir yer edinebilmek amacıyla mevcut toplumla çatışmaktadırlar. Kur'ân, insanları düşünceleriyle etkilemekte, böylece onların davranışlarını yönlendirmektedir. Kur'ân'ın temel amacı, insanı ve toplumu Allah merkezli bir yaşamla tanıştıtararak onların değişmelerini sağlamaktır. Kur'ân'a inanan mü'minler, bu düşüncelerle toplumun yapısını değiştirmek için çatışmaya girmektedirler. Kur'ân toplumlardaki haksızlıkların ve eşitsizliklerin önüne geçmekte ve kutsal olanın temel alınarak toplumun adaletli bir yapıya sahip olmasını istemektedir. Kur'ân bu anlamda toplumsal çatışmaların müminlerin engellenmeleri nedeniyle ortaya çıktığını vurgulamaktadır. Kur'ân, toplumsal çatışmalarda yöneticilerin ve gücün önemini belirterek, mü'minlere çatışma sürecinde toplumsal yasalar çerçevesinde belli bir yöntem izlemelerini istemektedir. Kur'ân, sınıfsal, ekonomik ve çoğulcu toplumlardaki çatışmaları değerlendirirken toplumsal düzenin sağlanmasının yanında, çatışmaları kutsal bir zemin üzerine oturtmaktadır.

#### İLKÖĞRETİM DİN KÜLTÜRÜ VE AHLÂK BİLGİSİ MÜFREDATINDA YER ALAN OLUMSUZ AHLÂKÎ EĞİLİMLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Hasan AKAN

Danışman: Doç. Dr. Abdülkerim BAHADIR

210 Sayfa

Araştırmanın temel konusu ahlâk eğitimidir. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi müfredatında yer alan olumsuz ahlâkî eğilimlerin düzeltilmesi için üzerinde durulması gereken bir yöntem üzerinde durulmuştur. Çalışmada ahlâk eğitimi yapılırken dikkat edilmesi gereken noktalara değinilerek, bu yönde yeni yöntemlerin gerekliliği üzerinde durulmuştur. Eğitimcilerin bu alandaki yenilikleri takip ederek olumsuz ahlâkî eğilimlerin düzeltilmesi için nasıl bir yöntem üzerinde durmaları gerektiğinden bahsedilmiştir. İşte bu sebeple de çalışmada, anlatım yöntemine yardımcı bir yöntem olarak kabul edilebilecek olan hikâye, fabl ve şiir yöntemleri üzerinde durulmuştur.

Çalışmada ilk olarak ahlâk gelişimi hakkında genel bilgiler verildikten sonra, ele alınan yöntemler olan hikâye, fabl ve şiir hakkında açıklamalara yer verilmiştir. Bu bölümde tarafımızdan kaleme alınan hikâye, fabl ve şiirlerin yazım aşamasında dikkat edilen noktalara değinilmiştir. Araştırmamızın ana bölümünü oluşturan ikinci kısımda ise; yalan söylemek, hile yapmak, gıbet ve iftira, hırsızlık, kıskançlık, alay etmek, kibirlenmek, kötü zanda bulunmak, başkalarının özel hayatını araştırmak, anne baba ve büyüklere saygısızlık, içki içmek ve kumar oynamak kavramlarıyla ilgili olarak tarafımızdan kaleme alınan hikâye, fabl ve şiirlere yer verilmiştir.

Sonuç olarak, çalışmamızın uygulama bölümünde, ilköğretim çağı çocuklarının ele aldığımız yöntemlerle ders anlatımı yapıldığında, güzel davranışları kazanmada daha etkin oldukları gözlenmiştir. Bu nedenle de çalışmada eğitimcilere düşen görevlere de değinerek, hikâye, fabl ve şiirlerin de hedef kitlemizin seviyelerine uygun olmasına dikkat edilmiştir.

SÜİFD / 24

229

#### TÜRK TOPLUMUNDA SOSYO-KÜLTÜREL ÇÖZÜLME VE MİSYONERLİK

GÜRKAN KENAN ATEŞ

Danışman: Doç. Dr. Mehmet AKGÜL

107 Sayfa

Türk toplumu Modernleşmeyle birlikte sosyal çözülme sürecini yaşamaya da başlamıştır. Yaşanılan bu süreç misyonerlerin çalışma şartlarını kolaylaştırmıştır.

Çalışmamızın I. Bölümünde, sosyal çözülme kavramı üzerinde durulmaktadır. Sosyal çözülme nedenleri anlatılmaktadır. Ayrıca Türk toplumunun yaşamış olduğu sosyal çözülme sürecinden bahsedilmektedir.

II. Bölümünde, misyon ve misyonerlik kavramı açıklanmaktadır. Misyonerlik ve tebliğ arasındaki fark belirtilmektedir. Misyonerliğin doğuşu ve dönemleri, Aziz Paulus dönemi misyon faaliyeti, Hristiyanlığın siyasallaşma dönemi misyon faaliyeti anlatılmaktadır. Misyonerlerin gayeleri, çalışma metotları, yetiştirilmeleri hakkında bilgiler verilmektedir. Misyonerlerin İslâm dünyasında gerçekleştirmiş oldukları misyoner faaliyetlere de kısaca değinilmektedir.

III. Bölümünde, misyonerlerin Osmanlı Devleti'nden Cumhuriyet Türkiye'sine uzanan misyon faaliyetlerine değinilmektedir. Türkiye'de misyonerlerin gerçekleştirmiş oldukları misyon faaliyetleri; Katolik misyoner faaliyetler, Ortodoks misyoner faaliyetler ve Protestan misyoner faaliyetler başlıkları altında incelenmektedir.

IV. Bölümünde, günümüz Cumhuriyet Türkiye'sinde misyonerlerin gerçekleştirmiş oldukları bölücü ve yıkıcı faaliyetleri anlatılmaktadır. Türkiye Cumhuriyeti'nde misyonerlerin gerçekleştirmiş oldukları misyon faaliyetlerini artıran ortam ve edenler üzerinde durulmaktadır. Misyonerlerin Türkiye Cumhuriyeti'nde yaptıkları misyon faaliyetlerinin amacı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca ülkemizde gerçekleştirilen bu misyon faaliyetlerini önlemeye yönelik tedbir önerileri de sunulmaktadır. Avrupa Birliği süreciyle alakalı olarak çıkarılmakta olan uyum yasaları da daha çok misyonerlerin faaliyetlerini rahatça sunmalarına katkıda bulunduğu ifade edilmektedir.

Sonuç bölümünde, misyoner faaliyetlerin Türkiye Cumhuriyeti için son derece tehlikeli sonuçlar ortaya çıkaracağı üzerinde durulmaktadır. Ayrıca misyoner faaliyetleri önlemek için ülke halkına büyük görevler ve sorumluluklar düştüğü vurgulanmaktadır.

SÜİFD / 24

230

ŞEHBENDERZÂDE FİLİBELİ AHMED HİLMİ'DE TANRI PROBLEMİ

Ekrem ÖZMEN

Danışman: Doç. Dr. Naim ŞAHİN

140 Sayfa

Bu tez, genel olarak, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde yaşamış Müslüman bir Türk düşünürü olan Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi (1865-1914)'nin "Tanrı" ya dair ortaya koyduğu düşüncelerini ele almaktadır.

"Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi'de Tanrı Problemi" adını taşıyan bu çalışma, Din Felsefesi bilim dalına ait bir çalışmadır. Bu yüzden çalışmada yer alan konular Din Felsefesi'nin bakış açısıyla ele alınmıştır.

Biz, bu çalışmada, Din Felsefesi'nin en önemli meselesi olan "Tanrı" ve buna bağlı diğer konular hakkında Ş. F. A. Hilmi'nin görüşlerini ele almaya çalıştık.

Sonuç olarak, özetle diyebiliriz ki, Ş. F. A. Hilmi, Din Felsefesi'nin ülkemizdeki öncülerinden biridir ve bu bilim dalının en önemli konusu (Tanrı) hakkında önemli açıklamalar yapmıştır.

#### FRIEDRICH WILHELM NIETZSCHE'NİN AHLÂK GÖRÜŞÜ

Ayşe TEKİN

Yüksek Lisans Tezi

Doç. Dr. Naim ŞAHİN

90 Sayfa

"Friedrich Wilhelm Nietzsche'nin Ahlâk Görüşü" konulu yüksek lisans tez çalışmasının amacı, immoralist bir düşünür olan Nietzsche'nin ahlâk hakkındaki düşüncelerini ortaya koymaktır.

Friedrich Wilhelm Nietzsche 19. yüzyılda felsefi düşüncede önemli bir yere sahiptir. Nietzsche çağının kültürel değerlerine karşı çıkmayı felsefe anlayışının temelini koymaktadır. Üstün insan ve ahlâki değerlendirirken efendi ve köle ahlâki şeklinde iki kısma ayırması onu farklı yapan düşüncelerindendir.

Tez, giriş, iki bölüm ve bir sonuçtan oluşmaktadır. İlk bölümde Nietzsche'nin teorik ahlâkla ilgili problemlere yaklaşımı açıklanmakta ve onun ahlâk görüşü incelenmektedir.

İkinci bölümde ise, Nietzsche'nin çeşitli ahlâk görüşleri ve bazı pratik ahlâk problemleri ile ilgili düşünceleri yer almaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, 19. yüzyıl düşüncesinde önemli yere sahip F. W. Nietzsche'nin ahlâk hakkındaki düşüncelerini inceleyerek Ahlâk Felsefesi'ne katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

#### HÛD SURESİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN İNCELENMESİ

Tuba Şimşek EĞRİ

Danışman: Prof. Dr. Abdullah Özbek

82 Sayfa

Çalışmam 3 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Hûd suresini ana hatlarıyla incelemeye çalıştım. Böylece sure hakkında genel bir bilgi vermeyi amaçladım.

İkinci bölümde surede yer alan kıssalara yer verdim. Surede Hz. Nûh, Hz. Sâlih, Hz. İbrahim, Hz. Lût gibi peygamberlerin kıssalarına yer verilmektedir. Kıssalarda, geçmiş kavimlerden örnekler verilerek onların dünya hayatının parlaklığına aldandıkları, peygamberlerine isyan ederek çağrılarını kulak ardı ettikleri ve bu sebeple cezalandırıldıkları dile getirilir. Günün insanına da peygamberlerine uymadıkları takdirde aynı akıbetin kendilerini de beklediği hatırlatılır. Üçüncü bölümde, surede kullanılan eğitim metotlarına değindim. Surede takrir, telkin, soru-cevap, tartışma, kıssa, temsil gibi metotlar yer almıştır.

Surenin son ayeti, "Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Bütün işler O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et, O'na güven. Rabbin yaptıklarından habersiz değildir."

Ayet surede anlatılanları bir sonuca bağlamaktadır. Allah insanların yaptıklarından gafil olmadığına göre insanlar bu dünya hayatında yaptıklarının karşılığını ahirette mutlaka göreceklerdir. İyiler mükâfatlandırılacak, kötüler ise cezalandırılacaktır.

#### ADİYAMAN İLİ VE ÇEVRESİNDEKİ MANEVİ HALK İNANÇLARININ DİNLER TARİHİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nuran ÇETİN

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Galip ATASAGUN

73 Sayfa

Bu çalışmada öncelikle Adıyaman ilinin tarihî ve coğrafi yapısı üzerinde durulmuştur. Daha sonra Adıyaman ili ve çevresindeki ziyaret yerleri, ocaklar ve bunlarla ilgili çeşitli inanç ve uygulamalara yer verilmiştir. Yine Adıyaman ili ve çevresindeki halk inançları tespit edilmiş, bu inançlar fenomenolojik olarak tahlil edilmeye çalışılmıştır. Bütün bunlar ışığında halk inançlarını bir menşee (kaynak) dayandırmanın doğru olmayacağı, halk inançlarının temelinde birçok unsur olabileceği sonucuna ulaşılmıştır.

#### FÂRÂBÎ'NİN KELÂMA BAKIŞI

Mustafa Yeşil

Danışman: Doç. Dr. İsmail Taş

95 Sayfa

Fârâbî, İslâm düşüncesindeki en önemli filozoflardan bir tanesidir. O, Aristoteles'in mantık külliyatından esinlenmiş ve onu Arap diline tercüme etmiştir. "Burhân" bu mantıkî yapının temel ögesidir. "Diyalektik" (Cedel) tartışmalar da burhâna hazırlayıcı yönü ile bu yapının ikincil öğeleridir.

Bu makale Fârâbî'nin referansları doğrultusunda kelâm ilmini analiz etmeye çalışmaktadır. Kelâm ilmi cedelî tartışmaları merkeze alırken, Fârâbî felsefesi metodoloji olarak burhân teorisini merkeze almıştır. Fârâbî'ye göre, mutlak hakikati elde etmek sadece burhân teorisini ile mümkündür. Filozof, kelâm bilginlerinin benimsediği cedelî yöntemin hakikati araştırmak için yeterli bir yöntem olmadığını da iddia eder. Çünkü bu cedelî yöntemin temel gayesi hasmı/muhalifi yenmektir; kesinliği elde etmek değil.

#### MODERNİZM VE İSLÂMİYET'İN KADIN ANLAYIŞLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Nisa AYDIN ŞAHİNGERİ

Danışman: Doç. Dr. Bünyamin Solmaz

68 Sayfa

Türkçede "çağdaşlaşma" olarak da ifade edilen modernleşme, modernliği edinme, üzerine alma gibi bir anlamı ifade etmektedir. Modernizm, günlük ya-

şamdan din anlayışına, yönetim sisteminden insan ilişkilerine kadar oldukça geniş bir alanı kapsamaktadır.

Bazı toplumlar tam anlamıyla modernleşmez, modernleşmeye sınırlı bir şekilde katılırlar. Teknoloji hayatlarını etkiler fakat değerlerini diri bırakır. Bu özelliğiyle Türkiye modernleşmesi de sınırlı bir modernleşmedir.

Türkiye'de modernleşme çabaları kadın eksenli devam etmiş ve kadın kıyafetlerinin modernleşmesi, Türkiye modernleşmesinin lokomotifleri olarak sayılmıştır. Modernleşme ile kadın bedeni, kamusal bir mala dönüşmüştür. Zira Batılı Hristiyan kültürlerinde kadın, toplum hayatına öncelikle bedeniyle girmektedir.

Kapitalizmin başlangıcından bu yana kadının üretkenliği ve çalışması "dışarıda çalışmak" olarak anlaşılmaya başlanmış, bu anlamda kadının evindeki işgücü, üretkenliği önemsiz hale gelmiştir.

Şiddet, özellikle kadına uygulanan şiddet ve bunun sonucunda kadının bu duruma son vermek için yine şiddete başvurması, modern toplumdaki önemli problemlerin biridir.

Moda, toplumun bireyleri şekillendirme araçlarından biridir. Moda, cinsten çok yaşı önemser ve moda nezdinde bütün kadınlar aynı yaştaymış gibi görünür. Kadınların genç oluşu ön plana çıkarılırken "henüz genç, her zaman genç" gibi ifadelerle başvurulur.

İslâm dininde kadın olgusu pek çok yönüyle yer bulmaktadır. Yaratılış itibarıyla kadın erkeğin, erkek de kadının tamamlayıcı unsurudur. İslâm'ın tesettür ilkesi kadın ve erkek her iki cins için de geçerlidir. Kadında İslâmî örtü, cinsel özelliğine bağlı olarak toplum içine gereğince çıkabilenin ölçüsü olmuştur. Tesettürün modağa dönüşerek, İslâmî ilkelerin bertaraf edilmesi ise, karasız kalınmış bir kimlik hükmünde görülmektedir.

#### ENBİYÂ SURESİNİN DİN EĞİTİMİ AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nisa SUNAR

Danışman: Prof. Dr. Abdullah ÖZBEK

116 Sayfa

Tez, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında Din Eğitimi hakkında kısa bir bilgi verilmektedir. I. Bölümde Enbiyâ suresi tanıtılmaktadır. II. Bölümde ise bu surede tespit edilen olumlu ve olumsuz insan tipleri üzerinde durulmaktadır. Son bölüm olan III. Bölümde ise olumsuz özelliklere sahip olan insanı, olumlu özelliklere sahip bir hale getirebilmek için Enbiyâ suresinde kullanılan eğitim metot ve ilkeleri üzerinde durulmaktadır. Bu çalışmada sadece Enbiya suresindeki ayetlerden değil, farklı surelerden de faydalanılmıştır.

SÜİFD / 24

233

#### HUZUREVLERİNDE YAŞAYAN YAŞLILARDA DİNÎ HAYAT (Antalya Örneği)

Hüseyin HASYILMAZ

Danışman: Doç. Dr. Abdülkerim BAHADIR

154 Sayfa

Bu araştırma; biyolojik, psikolojik değişikliklerle birlikte, çoğu zaman hayata yabancılaşan ve ölüm korkusuyla yüz yüze gelen yaşlıların dinî hayatlarında meydana gelen değişimleri farklı boyutlardan tespit etmek amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırma 2006 yılında Antalya'daki Devlet ve İkinci Bahar Huzurevlerinde kalan yaşlılar üzerinde tesadüfî örneklem yöntemiyle yapılmıştır.

Araştırmamız kavramsal çerçeve ve uygulama olarak iki bölümden oluşmaktadır. Önce bu konuda yapılan alan araştırmaları incelenmiş ve yaşlılık ile ilgili kavramsal bir çerçeve hazırlanmıştır. Teorik çalışmaya ek olarak yaşlılık ile dinî hayat arasındaki ilişkiyi tespit etmek amacıyla anket ve mülakata dayalı bir alan araştırması yapılmıştır.

Araştırmada veri toplama aracı olarak 20 sorudan oluşan bir anket formu hazırlanmıştır. Anket formu, deneklerin demografik özellikleri (5 soru), dinî inanç ile ilgili (4 soru), dinî bilgi ile ilgili (1 soru), dinî ibadet ile ilgili (6 soru), dinî duygu ile ilgili (5 soru) sorulardan oluşmaktadır.

Bu çalışmamızın amaçlarından biri; tarihsel süreçte yaşlılığı, yaşlılığın boyutlarını, yaşlılık dönemi temel özelliklerini ve yaşlılıkta dinî gelişimin temel niteliklerini incelemektir.

Çalışmamızın bir diğer amacı da, yaşlılardaki dinî hayatın demografik değişkenlerle ilişkisinin olup olmadığını araştırmaktır.

Sonuç olarak belli bir örneklem grubuyla sınırlı olan bu çalışma, yaşlıların dinî hayatının değişik yönlerini incelemeyi hedeflemiştir.

#### GAZÂLÎ'NİN ESERLERİNDE YAHUDİLİK

Ayşe YAVUZ YÜKSEL

Danışman: Prof. Dr. Mehmet AYDIN

75 Sayfa

Ebû Hâmid Gazâlî, sadece İslâm tarihçileri tarafından iyi bilinmez, Yahudilik öğrencileri, felsefe ve ilâhiyat öğrencileri de onu iyi tanır. Onun sıradan insan seviyesine indiğini ve onları doğru dinsel deneyimlerin zirvesine çıkarmak için ilâhî emirlerin yerine getirilmesine ve dinsel yaşama doğru yaklaşımı anlatmaya çalıştığını görüyoruz. Ancak aynı zamanda felsefenin ve teolojinin doruklarına çıktığını ve dinsel kavram ve olguların anlaşılması hususunda bu disiplinlerin temsilcilerini allak bullak ettiğini görüyoruz. Onun öğretilerinde Yahudiliğin yeri ve onun Yahudiler ve Yahudiliğe karşı tutumunu bilmek istememiz şaşırtıcı olmasa gerekir. Ancak bu konuda onun hayatı, kitapları ve öğreticisi hakkındaki sayısız eserlerde bulunmaz

Özetle Gazâlî zamanının tasavvuf ve ilâhiyat (kelâm) literatüründe tek olmasına rağmen onun diğerlerinden ayıramayız. Onun yazıları gayri Müslimler için yeni bir şey ortaya koymaz. Akıl ve dinsel yaşama yeni bir ahlâkî ve psikolojik bir yaklaşımın temellerini atmasına rağmen. Gazâlî'nin kendisini tamamen koparamadığı hem Batı'da hem de Doğu'da koyu bir taassubun hâkim olduğu bir dönemde yaşadığını göz önüne alırsak bunu doğru anlarız. Dahası önceki Sufiler gibi o da Yahudilik ve Hristiyanlığa karşı tutum sorununu kişinin ahirete hazırlığı ve ahlâkî gelişimi için önemli addetmiştir. Bu dinin mensupları ile yapılan münakaşaları

Allah'ın onlar için vermiş olduğu hükmü değiştirmeyecek boş bir uğraş olarak kabul etmiştir.

### III. TÜRK İSLÂM TARİHİ VE SANATLARI

#### A. DOKTORA

ABBÂSÎLER DÖNEMİNİN İLK ASRINDA AZERBAYCAN (132-232/750-847)

Abbas GURBANOV

Danışman: Doç. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN

Azerbaycan, tarihin en önemli safhasını Ortaçağ'da yaşamıştır. Bunun sebebi halkının İslâm dini ile tanışması, düşünce ve hayat tarzlarının değişmesi, zengin olan kültürel geçmişinin yeni değerler kazanması ve İslâmî fetihlerin en önemlilerinden biri olmasıdır. Azerbaycan'da yapılan fetihlerin yanı sıra hilâfetin yapmış olduğu iskân faaliyeti bu bölgede Müslüman Arap nüfusun oluşmasına neden oldu. İlk dönemde Müslümanların iyi hal ve davranışları, halka hoş gelen idarî tavırları ve tanıdıkları imtiyazlar yerli halkın İslâm dinini kabul etmesinde çok etkili olmuştur.

Abbâsîler döneminde genel olarak bölgede düzensizlik ve karmaşa mevcut olmuştur. Hilâfetin, merkezdeki olaylarla meşgul olup buralara çok da önem vermemesi, valilerin ve bölgeye yerleştirilen Arapların yerli halka zulüm etmesi, Abbâsîlere karşı itirazın daha da artmasına neden olmuştur. Müdafaaşız ve güvensizlik içinde kalan halk kendi topraklarını valilerin mülküne teslim etmek zorunda kalıyorlardı.

Siyasî durumun bu halde devam etmesi halk içinde uzun zamandan beri biriken sakladığı tepkilerin Babek isyanı şeklinde ortaya çıkmasına neden oldu. Bu sebeptendir ki, halk Babek'e millî önder ve onların haklarını geri verecek şahıs olarak bakmıştır. Abbâsî hilâfetinin yıkılış nedenlerinden biri olarak kabul edilen bu isyan, yirmi yıllık bir dönem devam etmiş ve çok yıpratıcı olmuştur. Hatta isyanını oluşturduğu darbeler sonucu yöresel bir idareye dönüşmüş ve sadece Bağdat'a hükmedebilen bir devlet konumuna düşmüştür. Bundan sonraki dönemde Azerbaycan'da Abbâsî hilâfetinin etkisi iyice azalmış ve Sacoğulları gibi yöresel devletçikler kurulmaya başlamıştır.

SÜİFD / 24

235

#### B. YÜKSEK LİSANS

KASTAMONU FERHAT PAŞA VE ATABEY GAZİ CAMİLERİ'NİN HAZİRELERİNDEKİ MEZAR TAŞLARI

Erol UĞRAŞKAN

Danışman: Yard. Doç. Dr. Mustafa YILDIRIM

261 Sayfa

Milletimizin sahip olduğu yüksek kültür değerlerimizden biri olan mezar taşları, milletimizin geçirmiş olduğu kültür safhalarını göstermesi bakımından son

derece değerlidir. Mezar taşları bulunduğumuz toprağın doğal tapusudur. Pazınk Kurganları, Orhun Kitabeleri, Ahlat Mezar Taşları ve diğer tarihî mezar taşları kültürümüz hakkındaki birçok bilgiyi safha safha anlatmaktadır.

Araştırmamıza konu olan hazirelerdeki mezar taşlarının kitabe ve motiflerindeki orijinallik ayrıca bu taşlar üzerinde hiç çalışma yapılmamış olması bizim bu konuyu seçmemizdeki diğer bir etken oldu. Bu suretle çalışma alanımıza giren eserleri Türk-İslâm Sanatları Tarihi disiplini çerçevesinde inceleyip tespit ve tescil etmek istedik.

Tezimiz hazırlanırken ilk aşamada konuyla ilgili bilgileri derleme ve değerlendirme kapsamında, Kastamonu ile ilgili kaynaklar ve mezar taşları ile ilgili çalışmalara ulaşılarak ön bilgiler elde edilmiştir.

İkinci aşamada arazi çalışması yapılmıştır. Tezimizin konusu olan Kastamonu Ferhat Paşa ve Atabey Gazi Camileri'nin hazireleri gezilerek 115 mezar tespit edilmiştir. İnceleme yapılan hazirelerdeki mezarların hepsi kataloga alınmamış, baştaşı, ayaktaşı veya sandukası sağlam olanlar kataloga dâhil edilmiştir. Her iki hazirede de mezarların renkli fotoğrafları çekilerek bilgisayar ortamına aktarılmıştır. Uygun görülen mezar taşları gözlem fişinde tafsilatlı şekilde tanımlanmıştır. Çalışmamız araştırmamızın amaç, önem ve yöntemlerinin yer aldığı giriş bölümünün ardından mezar taşlarının kültür ve sanat tarihi açısından değerlendirildiği bir bölüm, çalışmamıza konu olan hazirelerin bulunduğu coğrafya ile ilgili tarihi bilgilerin yer aldığı bir bölüm ve söz konusu kitabelerin analizi ile ilgili bölümlerden oluşmaktadır.

#### HZ. PEYGAMBER DÖNEMİNDE SİYASÎ, SOSYAL VE ASKERÎ KONUMUYLA HZ. ALİ

Sümeyra KAPLAN

Danışman: Doç. Dr. M. Bahaüddin VAROL

65 Sayfa

İslâm toplumunun bağımsız devlet olma yolundaki en önemli dönem olan Hz. Peygamber döneminde yaşanan olaylar sadece İslâm âleminin değil, diğer toplumlarında yüzyıllardan beri ilgi alanı olmuş ve bu alanda sayısız çalışma yapılmıştır.

SÜİFD / 24

236

İslâm'ın zuhurundan Hz. Peygamber'in vefatına kadar geçen zamanın en yakın tanığı olan, ayrıca Hz. Peygamber'in eğitiminden geçme gibi bir imtiyaza sahip olan Hz. Ali'nin o dönemde ne gibi fonksiyonlarının olduğu konusu efsânevî ve menkıbevî haberlerden artılmış bir şekilde ele alınarak Hz. Ali'nin hayatı Mekke ve Medine dönemi olarak iki ana bölümde incelenmiş, hayatı kategorilere ayrılarak farklı yönleri ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca sahabe ve Hz. Peygamber nezdinde hangi konumda olduğu konusuna da değinilmiştir.

#### KONYA MÜZELERİNDE BULUNAN BAZI OSMANLI FERMAN VE BERATLARININ TUĞRA VE TEZHİP AÇISINDAN İNCELENMESİ

Saliha BOZER

Danışman: Doç. Dr. Ahmet ÇAYCI

137 Sayfa

Ferman, berat, nâme-i hümayûn gibi padişaha ait belgelere çekilen tuğra, devletin varlığının bir göstergesi olmakla birlikte imparatorluğun da bir sembolü ve arması olmuştur.

Osmanlı İmparatorluğu'nda tuğra kendine özgü detaylar ve kompozisyon özellikleri ile de sadece imza olmaktan çıkıp sanatsal bir nitelik kazanmıştır. Günümüze ulaşan ferman, berat, nâme-i hümayûn gibi belgeler genellikle diplomatik bilimler açısından incelenmekte ve değerlendirilmektedir.

Yapılan literatür çalışmaları sırasında, teorik alanda bu konuda hazırlanmış eserlerin sınırlı sayıda olduğu görülmüştür. Bu sebepten dolayı müzehhep fermanların renk ve kompozisyon özelliklerinin inceleneceği detaylı bir çalışma yapılması ihtiyacı doğmuştur. Tezin ana çıkış noktasını hazırlayan neden, Konya Müzelerinde bulunan on iki adet ferman ve beratı tuğra ve tezhip açısından incelemektir.

Tez üç bölümden oluşmaktadır: Birinci bölümde tuğra hakkında genel bilgiler verilmiştir. İkinci bölümde teze konu olan ferman ve beratların katalog çalışmalarına yer verilmiştir. Üçüncü bölümde değerlendirme ve sonuç yer almaktadır.

#### KÖPRÜLÜ MEHMED PAŞA HAYATI, ŞAHSİYETİ VE FAALİYETLERİ

Mahmut DUMAN

Danışman: Prof. Dr. M. Ali KAPAR

116 Sayfa

Aslen Amavutluğun Berat sancağına bağlı Rudnik köyünden olan ve devşirilerek küçük yaşlarda İstanbul'a getirilen Köprülü Mehmed Paşa, Osmanlı Devleti'nin bir dönemine damgasını vurmuş önemli ve değerli devlet adamlarından biridir. Görevden azledildiği zamanlarda Amasya'ya bağlı Köprü kasabasına geldiği ve boş zamanlarını burada geçirdiği için kendisine Köprülü denmiştir. Osmanlı tarihinde Köprülüler olarak bilinen vezirler ailesinin kurucusu olan Veziriazam Hüsrev Paşa'nın maiyetine girerek onun hazinedarlığını yapmıştır. Onun yanında kaldığı süreler içinde ondan çok yardım görmüş ve daha sonra kendisine tâbi olduğu Mimar Kasım Ağa'nın ısrarlı çalışmaları neticesinde sadrazamlık makamına yükseltilmiştir.

SÜİFD / 24

237

Köprülü Mehmed Paşa, sadrazam olmadan önce devletin çeşitli kademe-lerinde görev almış, devlet yönetimine ve idaresine dair tecrübelerini bizzat yaşayarak öğrenmiştir. Edindiği bu tecrübeler sonradan işbaşına geldiğinde ona çok fayda sağlamış ve ülkede gerçekten çok başarılı ve güzel faaliyetlerin altına imza atmıştır. Dostu ve hemşerisi olan Kasım Ağa'nın Darüssaâde ağası Süleyman Ağa'ya tavsiyesi üzerine 1651'de Kubbe Altı Veziri yapılmış, böylece kendisine sadrazamlık yolu açılmıştır. Köprülü Mehmed Paşa, liyakati ve ehliyeti hususundaki itirazlara rağmen 15 Eylül 1656'da bazı şartlar ileri sürülerek sadrazamlık makamına tayin edilmiştir. Bu şartların kabul edilmesi üzerine kendisine mühr-i hümayûn verilmiş ve Osmanlı Devleti için Köprülüler dönemi fiilen başlamıştır. Sadrazam olduktan sonra önemli görevlere güvendiği adamları yerleştirerek İstanbul'un kontrolünü tamamen eline alan Köprülü Mehmed Paşa, vakit kaybetmeden

çalışmalarına başlamış, devleti içten ve dıştan yıkmaya çalışanlara karşı hiçbir cezayı ve muameleyi uygulamaktan vazgeçmemiş bir devlet adamıdır.

Biz bu çalışmamızda bu iş bilir, bilge, devletini ve milletini çok seven devlet adamının şahsiyeti, kişiliği ve Osmanlı Devleti'nde yapmış olduğu faaliyetler incelenmiştir. Bu çalışmamızı hazırlarken de gerek günümüzde, gerekse o dönemlerde yazılmış olan tarihî kaynaklardan faydalanılmıştır.

#### HÂLİD B. ABDULLAH EL-KASRÎ HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Mahmut ENGİNAR

Danışman: Prof. Dr. Ahmet Turan YÜKSEL

III Sayfa

Emevîlerin Mekke ve Irak valisi olan Hâlid b. Abdullah el-Kasrî, Becîle kabilesinin Kasr kolundan olup, 66/685 yılında Hristiyan bir annenin çocuğu olarak dünyaya geldi. Bu yüzden kendisine İbnü'n-Nasrâniyye denildi. Dedeleri sahabe olan Hâlid, 89 yılında Velîd b. Abdülmelik tarafından Mekke valiliğine getirildi. Velîd'in emriyle Ka'be ve çevresini düzenledi. Mescid-i Harâm'da cemaatle namazı ve Ka'be'de tavafı düzene sokan Hâlid, Irak valisi Haccâc b. Yûsufun talimatıyla Mekke'de bulunan Iraklılarla birlikte Saîd b. Cübeyr'i de tutuklayıp cezalandırılmak üzere Irak'a gönderdi. Velîd'in yerine halife olan Süleyman b. Abdülmelik tarafından, 96/ 714 yılında Mekke valiliği görevinden alınan Hâlid, 9 yıl aradan sonra Hişâm b. Abdülmelik'in Irak valisi oldu. 15 yıl süren valiliği döneminde Irak'ta sükûneti sağladı. Valiliğinin son döneminde patlak veren isyanları şiddetli bir şekilde bastırdı. Kabileler arası dengeyi sağlamak üzere Irak valiliğine atanan, zamanla tarafsızlığını kaybederek mensubu bulunduğu Yemenli kabilelerin tarafını tutmaya meyleden Hâlid; görevini suiistimal, zimmetine mal geçirme, Irak valiliğini küçümseme ve Halife Hişâm ve ailesine hakaret ettiği gerekçesi ile 120/738 yılında valilikten azledildi. Valilikleri döneminde savaştan çok bayındırlık ve ziraata önem veren Hâlid, bu amaçla sulama kanalları açtırdı. Dine ve dindar insanlara karşı lakayt davranışları sebebiyle suçlanan Hâlid, Kûfe'de annesine bir kilise yaptırması dolayısıyla tenkit edilmiştir. Ayrıca zındıklıkla da suçlanmıştır. Kendisinden sonra Irak'a vali olan Yûsuf b. Ömer tarafından, valiliği döneminde zimmetine geçirdiği malların hesabını vermek üzere sorgulanmış, 18 aya Kûfe'de hapsedilmiş ve daha sonra Hişâm'ın emriyle serbest bırakılmıştır. Ardından Şam'a giderek yerleşen ve Hişâm'ın ölümüne kadar orada kalan Hâlid, yeni halife Velîd b. Yezîd tarafından Yûsuf b. Ömer'e 50 milyon dirhem karşılığında satılarak onun işkenceleri altında 126/738 yılında ölmüştür.

HUYEY BİN AHTAB

Leyla AKDOĞAN

Danışman: Doç. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN

60 Sayfa

İslâm tarihinde Müslümanlar, ilk kez farklı bir ilâhî dinle ve onun mensuplarıyla Medine'de karşılaştılar. Bunlar şehrin eski sakinleri olan Yahudilerdi. Bu Yahudi kabilelerinin en etkin olanı Nadîroğulları, liderleri ise Huyay b. Ahtab'dı. Onun Hz. Muhammed'e olan muhalefeti ve düşmanlığı bazı savaşlara bile yol

açtı. Huyey politik, diplomatik, dinî ve ilmî yeteneklerini ölene dek Müslümanların aleyhine kullandı. Fakat gerek ülkemizde, gerek İslâm dünyasında, gerek de Batı'da Huyey hakkında doğrudan yapılmış bir çalışma bulunmamaktadır. Bu tezin amacı bu durumu ortadan kaldırmak ve bu boşluğu doldurmaktır.

Birinci bölümde Huyey'in kişisel özellikleri, ailesi, müttefikleri, toplumdaki konumu değerlendirildi. Bazı müsteşriklerin Yahudiler ve Hz. Muhammed'in ilişkileri konusuna dair fikirleri incelendi. İkinci bölümdeyse Huyey'in faaliyetleri sıralandı. Tezimizde temel İslâm Tarihi kaynaklarından, Hadis ve Tefsir eserlerinden, çağdaş İslâm tarihçilerinin eserlerinden yararlanıldı.

## TÜRK HALK MÜZİĞİ SÖZLÜ ESERLERİNDE İTİKAT, İBADET VE AHLÂK İLE İLGİLİ MOTİFLER

Dilek KIRLENMEZ

Danışman: Doç. Dr. Ahmet YILMAZ

198 Sayfa

Türküler, ağızdan ağza dolaşarak ve nesilden nesile aktararak yaşarlar. Toplumun din, âdet, gelenek ve görenekler gibi manevi unsurlarını içerirler. Türk halk müziğimizin sözlü eserlerinde İslâm dininin temel inanç esaslarına rastlamaktayız. Tezimizin konusu, Türk halk müziği sözlü eserlerinde itikat, ibadet ve ahlâk ile ilgili motiflerdir. Türkülerimizdeki bu motifleri ararken itikat, ibadet ve ahlâk konularını kendi içinde tasnif etmeye çalıştık. Allah'a iman, peygamberlere iman, meleklerle iman, kutsal kitaplara iman, kaza-kader, hayır-şerre iman ile ilgili konuların geçtiği türkülerini itikat motifleri başlığı altında topladık. Namaz, oruç, hac ve kurban ve zekât ile ilgili konuların geçtiği türkülerini ibadet ile ilgili motiflerde, edep ve güzel ahlâk ile ilgili konuların geçtiği türkülerini de ahlâk motifi adı altında tasnif ettik. Bunların dışında kalan yemin, ecel-ölüm ve kurban olmak konularının geçtiği eserleri ise diğer dinî motifler başlığı altında topladık.

Tezimiz üç bölümden ibarettir. Birinci bölümde itikat, ibadet ve ahlâk ile ilgili genel bilgiler vermeye ve bu bilgileri ayet ve hadislerle desteklemeye çalıştık. İkinci bölümde Türk halk müziği sözlü eserleri hakkında bilgi vermeye; üçüncü bölümde ise itikat, ibadet ve ahlâk motifleri hakkında türkülerimizi belirlemeye çalıştık. Tez, bir sonuç bölümü ve bibliyografya ile sona erer.

SÜİFD / 24

## HZ. MUHAMMED'İN EĞİTİM FAALİYETLERİ

Dilber KAYNAK

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR

95 Sayfa

Hiz. Muhammed, Allah tarafından gönderilen en son peygamberdir. Onun görevi insanlara İslâm'ı anlatmak ve öğretmektir. Kırk yaşında Mekke'deyken başlayan bu kutlu görev 23 yıl boyunca devam etmiştir. Bu süre içinde her zaman etrafındaki cahil insanları eğitmek için çabalamıştır.

Hiz. Muhammed peygamberliğinin ilk 13 yılını Mekke'de geçirmiştir. Burada öncelikle güvendiği kişilere İslâm'ı tebliğ etmiş, sonra tüm şehir halkını bu dine davet etmiştir. Mekke'li müşrikler bu yeni dine tepki göstermişlerdir. Mekke-

lilerin baskıları artınca Hz. Muhammed ve Müslümanlar Medine'ye hicret etmişlerdir.

Müslümanlar Medine'de, rahatça İslâm'ı yaşama ve yayma imkânı bulmuşlardır. İslâm'ı öğrenmek ve öğretmek için her türlü çabayı sarf etmişlerdir. Medine'de müşrik Arapların yanı sıra Yahudi ve Hristiyanlarla da sosyal ilişkiler içerisinde bulunmuşlardır. İslâm evrensel bir din olduğu için olabildiğince çok kişiye ulaşmak için çabalamışlardır.

Hz. Muhammed peygamberliği boyunca insanlara İslâm'ı anlatmıştır. Ve daima onları eğitmek için uğraşmıştır. Onun insanları ve toplumu eğitirken kullandığı metotları öğrenmeye hepimizin ihtiyacı vardır. Genel olarak çalışmanın içeriğinde bu konu işlenmiş, Hz. Muhammed'in eğitimci yönü ve eğitim ilkeleri incelenmiştir.

#### İSLÂM TARİHİ AÇISINDAN BİLÂL B. REBÂH EL-HABEŞÎ'NİN HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Bünyamin YÜKSEL

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR

68 Sayfa

Bilâl b. Rebâh el-Habeşî, hicretten 40 yıl kadar önce (M. 581) Mekke'de Habeşistan asıllı cariye bir anne ve köle bir babadan dünyaya gelmiştir. İslâmiyet'in ilk yıllarına kadar Cumahoğulları kabilesi içinde Ümeyye b. Halef'in kölesi olarak yaşamıştır. Hicretin 1. yılında emredilen ezanı okuyan ilk sahâbîdir.

Hz. Bilâl, ilk Müslümanlardandır. Köle olduğu için efendisi Ümeyye b. Halef tarafından İslâm'ı terk etmesi için kendisine çok işkence yapılmıştır. Hz. Ebû Bekir tarafından satın alınarak azat edilmiştir. Allah Rasûlü'nün yanından hiç ayrılmamış ve Rasûlullah yaşadığı sürece onun müezzinliğini yapmıştır. Hz. Peygamber'le birlikte tüm savaş ve seferlere katılmıştır. Bedir Savaşı'nda Ümeyye b. Halef'in öldürülmesinde büyük rol oynamış ve onun kurtulmasına müsaade etmemiştir.

Bilâl b. Rebâh el-Habeşî, Allah Rasûlü'nün mali işlerini yürütüyordu. Ayrıca Beytü'l-Mâl'in muhafızlığı da ona aitti. Rasûlullah'ın evinin her türlü ihtiyacını karşılamakla görevli idi.

Allah Rasûlü'nün vefatından sonra ezan okuyamayacağını ifade ederek Hz. Ömer zamanında Şam'a yerleşmiştir.

Bir gece rüyasında Allah Rasûlü'nü görmesi üzerine Medine'ye gelmiş ve Hz. Peygamber'in torunları Hz. Hasan ile Hz. Hüseyin'in isteği üzerine ezan okumuştur. Bu onun son ezanı olmuştur. Bilâl b. Rebâh el-Habeşî, Hz. Ömer döneminde hicretin 20. yılında (Milâdî 641) Şam'da vefat etmiştir.

#### ABDULLAH B. ABBÂS: HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Ali AKBIYIK

Danışman: Prof. Dr. Mehmet Ali KAPAR

69 Sayfa

İslâm tarihindeki önemli şahsiyetlerden birisi olan Abdullah b. Abbâs'ın siyâsî ilişkileri bu çalışmada ele alınmıştır. Abdullah b. Abbâs'ın daha çok ilmî kişiliği ön plana çıkmasına rağmen sağlam siyâsî kimliği sayesinde İslâm tarihinde önemli olayların içinde yer almıştır. Özellikle Ali b. Ebî Tâlib döneminde meydana gelen Cemel ve Sıffin Savaşlarında ve Tahkîm olayında önemli roller üstlenmiş, haklı olduğuna inandığı kişilerin yanında yer almıştır. Emevîler döneminde kendisini daha çok ilme veren Abdullah b. Abbâs hayatını ilim öğrenmekle ve öğretmekle geçirmiştir. Bu bağlamda araştırmamızda Abdullah b. Abbâs'ın, döneminde katıldığı siyâsî faaliyetler yanında yapmış olduğu ilmî çalışmalara da kısaca yer verilmiştir.

#### ABDULLAH B. REVÂHA HAYATI VE ŞAHSİYETİ

Ali KUŞCALI

Danışman: Doç. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN

96 Sayfa

Hazrec kabilesine mensup olan Abdullah b. Revâha Medine'de doğdu. Doğumu, çocukluğu ve gençlik yılları hakkında detaylı bilgiler kaynaklarda yer almamaktadır. Cahiliye döneminde okuma yazma bilen az sayıdaki kişilerden biri idi. Çok iyi bir şair olan Abdullah b. Revâha, Evs ve Hazrec kabileleri arasındaki savaşlarda kabilesini sanatı ile müdafaa etti.

II. Akabe Biatı'nda (şözleşmesi) Müslüman olan Abdullah b. Revâha on iki nakibten (temsili) birisi olmuş, Medine'de kurulacak olan devletin oluşumunda yer almıştır.

Hiz. Peygamber Abdullah'ı özel kâtipleri arasına alarak ona verdiği değeri göstermiştir. Abdullah b. Revâha Bedir, Uhud, Hendek, Hayber Savaşları, Hudeybiye ve Umretü'l-Kazâ Seferlerine katılmıştır. Müslümanların ilk zaferi olan Bedir zaferini müjdelemek üzere görevlendirilmiştir.

II. Bedir Seferi'nde Medine'de Hiz. Peygamber yerine vekil olarak Abdullah b. Revâha'yı bırakmıştır.

Hiz. Peygamber Yahudiler ile olan diplomatik ilişkilerde Abdullah b. Revâha'yı görevlendirmiştir. Hayber mahsullerini anlaşıma gereği taksimini yine o yaptı. Bu durumlar Abdullah'ın İbrânice bildiğini akla getirmektedir.

Hiz. Peygamber'in, Hicretin 8. yılında (Miladi/629) Mûte Seferi'ne ordunun başına tayin ettiği üç komutandan sonuncusudur. Şairliğinin yanı sıra çok etkileyici bir hitabet gücüne sahiptir. Mûte Seferi'ne çıkan 3000 kişiden oluşan Müslüman kuvvetler, kendilerine devasa bir Bizans ordusunun geldiğini haber alınca geri çekilip takviye isteme fikri benimsenmişken, Abdullah b. Revâha yaptığı konuşmayla bundan vazgeçirerek savaşmaya karar verilmiştir.

Abdullah b. Revâha Mûte'de şehit olmuştur. O Allah'a ve Hiz. Peygamber'e bağlı bir insandı.

#### TİRE NECİP PAŞA KÜTÜPHANESİ'NDEKİ CİLD ÖRNEKLERİ

Arife EDİS

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Sâim ARITAN

Kökü çok daha eskilere dayanmasına rağmen, yazılı kaynakların tespit edilemeyeşinden dolayı Türk tarihinin bir yönü hep eksik kalmıştır. Pazınk Kurganı'nda kırk bir çanak içerisinde iki satırlık bir baş sağlığı ile başlayan yazılı tarihimize, Göktürkler döneminde anıt taşlarla abideleşmiş, Uygurlar döneminde ise matbaanın kullanılıp eserlerin ciltlerle muhafaza edilmeye başlanmasıyla büyük bir ilerleme kaydetmiştir. Türklerin İslâmiyet'i kabulüyle beraber yazıya, kitaba ve kitap sanatlarına verilen önem iyice artmış Osmanlı medeniyetiyle beraber zirve noktasına ulaşmıştır.

Çalışmamız dolayısıyla Tire Necip Paşa Kütüphanesi'ndeki eserleri incelerken ecdadımızın kitap sanatlarında ulaşmış oldukları ustalığa bizzat şahit olma bahtıyarlığına eriştim. Araştırmanın birinci bölümünde cilt sanatı hakkında genel bilgilere yer verilmiştir. Katalog bölümünde üzerinde çalışılan eserin ismi, dili, konusu, ölçüleri, sayfa sayısı, ketebes, müellifi belirtilerek eserin künyesi verildi. Eserin yapım teknikleri, süsleme unsurları ve ketebesine dayanılarak cildin değerlendirilmesi yapıldı.

#### İLK ÜÇ HALİFE DÖNEMİNDE SİYASÎ, SOSYAL VE DİNÎ ETKİSİ YÖNÜYLE HZ. ALİ

Abdurrahman ŞANVERDİ

Danışman: Doç. Dr. M. Bahaüddin VAROL

116 Sayfa

İlk üç halife döneminde, İslâm toplumunun hayat standartlarını yükseltmek için yoğun çaba sarf edilmişti. Özellikle sosyal, siyasî ve dinî alanda yapılan çalışmalarda doğrudan ya da dolaylı olarak bu olayların içinde rol alanlardan biride Hz. Ali olmuştu. Siyasî olaylar açısından baktığımızda hilafet seçimlerinde kimi zaman gerekli gördüğü durumlarda itirazları, kimi zamanda adaylığı esnasında takındığı tavır ve tutumuyla en çok dikkat çeken bir şahsiyet olmuştu. Hz. Ali idarî manada Hz. Ömer hariç diğer halifeler döneminde ciddi bir görev almamıştı. Buna rağmen, her üç halife döneminde de her türlü idarî konuda istişare edilen çok önemli bir danışman olarak halifelerin yanında bulunmuştu. Hz. Ali, Müslüman toplumun dirlik ve bütünlüğü konusunda çok hassastı. Hangi dönemde olursa olsun, toplumun bütünlüğünü bozacak herhangi bir sosyal hadiseye karşı, ilk tavır alanlardan biride o olmuştu. Diğer taraftan Müslümanların faydasına olan her türlü davranış ve girişiminde yanında olmuştu.

SÜİFD / 24

242

#### SEYFÜDDEVLE VE ANADOLU SEFERLERİ

Edip AKYOL

Danışman: Doç. Dr. M. Bahaüddin VAROL

83 Sayfa

Gerek İslâm tarihi gerekse Anadolu'nun tarihi için önemli bir dönemi ifade eden Hamdânîler ve onun en güçlü siması olan Seyfûddeve'nin Bizans'a (Anadolu'ya) yönelik fetihleri bizim bu araştırmamızın konusu olmuştur. Seyfûddeve, Yukarı Fırat Bölgesi'nde, Harput (Hısn Ziyad) Kalesi yakınında, 923 yılından itibaren Bizans İmparatoru Romanos I. Lekapenos (920-944)'un Şark kuvvetleri Domestikos'u bozguna uğratarak, meşhur Bizans Savaşlarını başlatan

kişi olarak tarihe geçmiştir. Böylece yıllarca devam eden Bizans taarruzu durdurulmuş ve Müslümanların atağa geçtiği bir dönem başlamıştır. Ancak Seyfûddeve'nin ölümüyle Müslümanların bu taarruzu son bulmuştur. Bundan sonraki süreç, Bizans'ın saldırılarını artırıp atağa geçtiği ve Müslümanların da savunmaya geçtiği bir dönem olması yönüyle, daha sonraki dönemlerde meydana gelen gelişmelerin ilk basamağını oluşturmuştur. Bundan dolayı bu dönem sadece Müslümanlar açısından değil aynı zamanda Bizanslılar için de önem taşımaktadır.

#### MUÂVİYE BİN EBÎ SÜFYÂN'A YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

Osman Nuri DURAL

Danışman: Doç. Dr. İsmail Hakkı ATÇEKEN

133 Sayfa

İslâm tarihinin en önemli dönemlerinden biri Emevîler dönemidir. Emevîler döneminde de hiç kuşkusuz Muâviye b. Ebî Süfyân'ın ayrı bir yeri vardır. Siyasî kavga ve görüş ayrılıklarına rağmen İslâm topraklarını tek bir çatı altında toplamayı başaran bu dâhî devlet adamı, tartışmaların odağında olmuştur. Hz. Muâviye, yirmi yıllık hilâfeti süresince birçok faaliyete imza atmış, devletin iç ve dış siyasetinde önemli icraatlarda bulunmuştur. Bu faaliyetleri ve icraatı sonucu, hakkında olumlu veya olumsuz kanaatler oluşmuştur. Bu bağlamda araştırmada Muâviye b. Ebî Süfyân'ın Hz. Peygamber devrinden başlayıp, halifeliğinin öncesinde ve sonrasındaki hayatı, yaptığı icraatı genel hatlarıyla ele alınmıştır. Hakkındaki olumlu ve olumsuz rivâyetler aktarılmış ve bu rivâyetler doğrultusunda da genel bir değerlendirme yapılmıştır.

#### KONYA YUSUF AĞA KÜTÜPHANESİ'NDE BULUNAN YAZMA ESERLERDEKİ EBRÛ ÇEŞİTLERİ

Şerife YAZGAN (TANYEL)

Danışman: Doç. Dr. Ahmet Saim ARITAN

168 Sayfa

Eski Türk sanatlarımızdan olan ebrû sanatının ne zaman başladığı hakkındaki bilgilerimiz tam değildir. Ebr kelimesinden türetilen ebrî bulut ve bulutumsu manasına gelir. Bir ebrû türü olan battal ebrûda da bulut benzeyen şekiller mevcuttur.

Türk Ebrû sanatı Buhara'da başlayıp İpek Yolu ile İran'dan Anadolu'ya geçmiştir. Bilinen en eski ebrû 159 yılına aittir. Bu ebrûlar *Mecmûatü'l-Acdib* isimli (İstanbul Üniversitesi F. Y:1423) yazma bir eserin zeminindedir. Ebrû hakkında bilgi veren ilk eser ise 1608 yılında yazılmış olan *Tertûb-i Risâle-i Ebrî*'dir. Ayasofya Camii'nde hatip olan Hatîb Mehmet Efendi, XVIII. yüzyılda ebrûyu geliştirdi. XIX. yüzyılda Özbekler Tekkesi Şeyhi Sadık Efendi ve oğlu ebrûyu olgunlaştırdı. XX. yüzyılda bu alanda önemli şahsiyet Necmeddin Okyay'dır. Mustafa Düzgünman, Necmeddin Okyay'ın öğrencisidir. Her ikisi de Çiçekli Ebrû'yu geliştirdi ve XXI. yüzyıla birçok öğrenci yetiştirdiler.

Ebrûnun günümüzde en çok kullanıldığı saha ciltçiliktir. Çarkûşe adı verilen eski tarz ciltlerde ebrû kullanılır. Ayrıca yine ciltçilikte yan kâğıdı olarak da kullanılır.

Biz bu çalışmamızda Konya Bölge Yazma Eserler Müzesi'nde bulunan ebrûlu ciltleri inceledik. Bu ebrûları, Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi ve Koyunoğlu Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan ebrûlarla karşılaştırdık. Bu çalışma sonunda, buradaki eserlerin genellikle kadîm ebrûlar olduğunu gördük.